

Nazwa instytucji

Książnica Cieszyńska

Tytuł jednostki/Tytuł publikacji

Těšínsko v historii a pověstech / Ervín Tengler.

Liczba stron oryginału

60

Liczba plików skanów

60

Liczba plików publikacji

61

Sygnatura/numer zespołu

C III 012110

Data wydania oryginału

1935

Zdigitalizowano w ramach projektu pt.

**Udostępnienie cieszyńskiego dziedzictwa
piśmienniczego on-line**

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Śląskie.

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

TĚŠÍNSKO V HISTORII A POVĚSTECH

VYDÁNO K 600. VÝROČÍ

PŘIPOJENÍ TĚŠÍNSKA

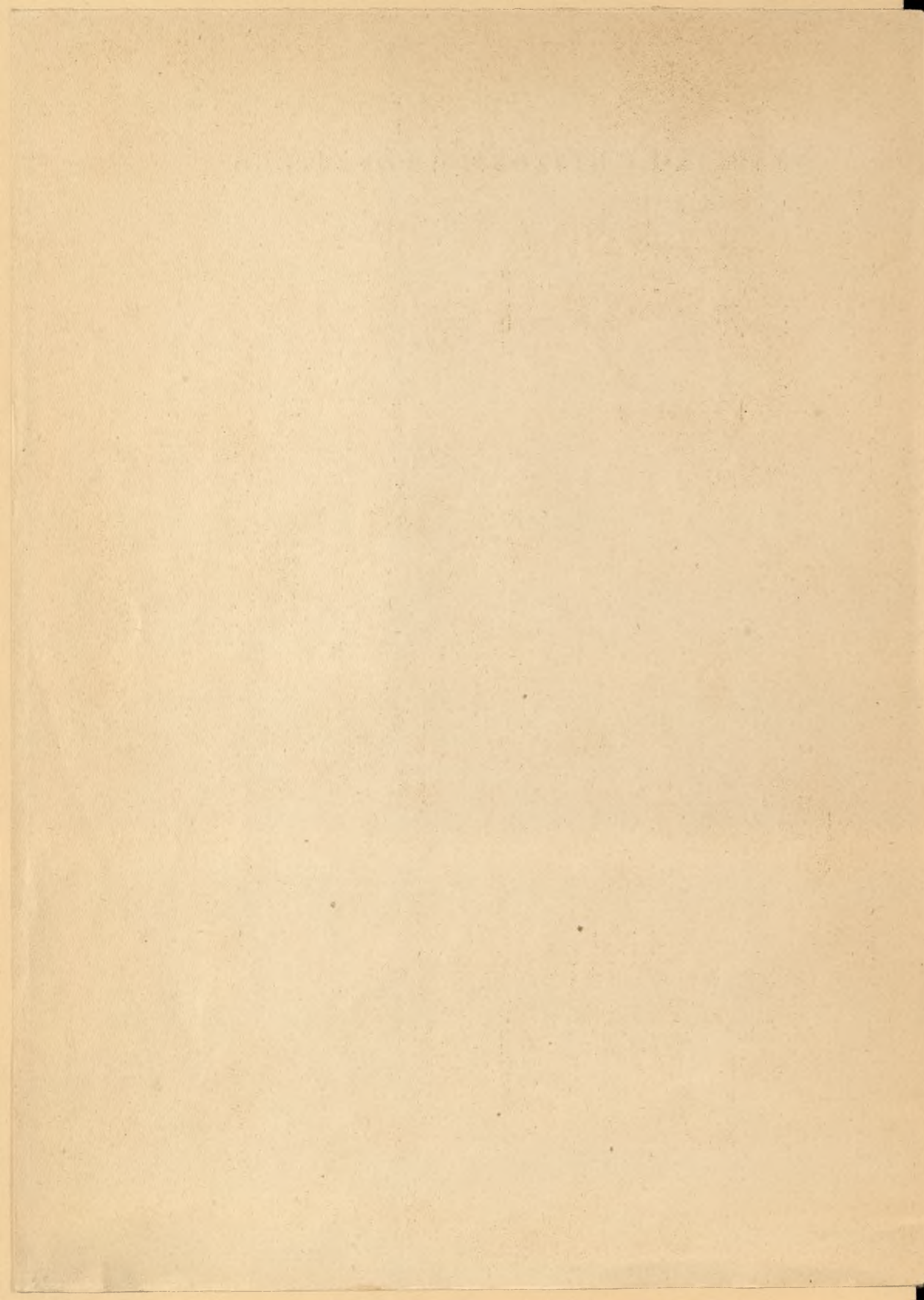
K ZEMÍM KORUNY ČESKÉ

1 9 3 5

Nákladem Učitelské jednoty slezskoostravské ve Slezské Ostravě

TĚŠÍNSKO V HISTORII A POVĚSTECH

Ervín Tengler:

**T Ě Š Í N S K O
V H I S T O R I I A
P O V Ě S T E C H**

VYDÁNO K 600. VÝROČÍ

PŘIPOJENÍ TĚŠÍNSKA

K ZEMÍM KORUNY ČESKÉ

1 9 3 5

Nákladem Učitelské jednoty slezskoostravské

ve Slezské Ostravě

943.7 "13/18" = 850 9L

C 012110111

ÚVOD

„Po všech Svatých, v měsíci listopadu (r. 1335)“, jak praví ve svých dějinách Fr. Palacký, „všichni tři králové, Jan Český, Karel Uherský a Kazimír Polský, sjeli se spolu v Uhřích na hradě Vyšehradě nad Dunajem... Porady a úchvaty znamenitého sjezdu tohoto byly pro ten věk veledůležité, spořádavše na dobro všeliké poměry státní na východu Evropy, a mezi nimi také zejména České i Polské, na dlouhý čas...“

Slezsko splynulo se slavnou korunou českou, s čímž souhlasili jak Poláci, tak i všichni Slezané. Uplynulo od té chvíle právě 600 let — a jelikož kromě několika přednášek v rozhlase a článků v denních listech nenašel se nikdo, kdo by věnoval Slezsku a hlavně nešťastné zemi Těšínské více lásky, předkládám všemu českému lidu a hlavně svým sourodákům historii Těšínska spojenou s nejvýraznějšími pověstmi, a to proto, aby ohlas její vzbudil za dnešních tísnivých poměrů v duši každého upřímného Čecha jak ze země slezské, tak i z Moravy a Čech jakož i Slovenska touhu nejen po tom, aby se udrželo to, co bylo zachráněno, ale i po tom, co bylo porušením starých smluv ztraceno.

E. T.

Děje čerpány jsou ze spisů nejznámějších historiků, s kterými souhlasí i Poláci, a to: Adamusa, Biermana, Bukovanského, Palackého, Petra, Praska, Slámy a j.

TĚŠÍNSKO V PRAVĚKU.

V době okolo narození Ježíše Krista byla těšínská země pokryta temnými pralesy, v nichž se proháněla netoliko různá divoká zvěř, ale procházely tudy i různé kočovné kmeny se všech stran, což nám dokazují všeliké památky po nich, jako kamenná kladívka, mající podobu sekyr, t. zv. mlaty, pak nože, šípy, škrabadla z pazourku (doneseného sem ledovci ze Skandinávie) i bronzu, ozdobné předměty a hliněné popelnice. (Sidlištěm prvního člověka těšínského byl jistě vrch Landek u Ostravy, na němž usídlil se po ledové době neobratný mamut, za nímž se hnal i člověk od východu.) Trvaly dlouho doba kamenná a bronzová, až ve IV. stol. po Kr. nastalo pojednou z dosud neznámých příčin *stěhování národů*.

Tehdy oživly také kraje na řece Odře (Odra odírá břehy). Slované, sedící dosud v dnešním Polsku a Rusku, se také pohnuli. Jedni odtáhli dále na východ, jiní na západ přes řeku Odru do Čech, Moravy a Slezska, ostatní průsmyky karpatskými do Slovenska a dále na jih. V VI. století byli již všichni ve svých dnešních sídlech. Nebyli však ještě vzdělaní jako jejich sousedé a chyběla jim sjednocenost.

ŘÍŠE SAMOVA.

Proto není divu, že si Slované podmanili v VI. století po Kr. Avari, jejichž vláda byla nesnesitelná. Pamět o jejich krutém panství žije dodnes ve slově Avar, t. j. obr. Ale všeho do času. Na radu franckého kupce Sama spojili se Slované a zvolivše si jej za panovníka, porazili „obry“. Samo vládl pak nad spojenými Slováky od r. 624 do r. 658 po Kr. a k jeho říši náleželi Čechové, Moravané, Slováci, Slovinci a i obyvatelé pozdějšího Slezska (jméno od řeky a hory Slenzy, staroslovanské, ne podle dříve zde sídlících Silingů), t. j. Opolané a Holasici, patřící ke skupině Bělochorvatů (Chorvat jest od slova Chrb, Chrib, tedy obyvatel hor Karpat). Po smrti Samově rozpadla se jeho velická slovanská říše a tu bylo štěstím pro rozdrobené slovanské kmeny, že v sousední říši francké nastaly vnitřní zmatky.

KŘESŤANSTVÍ.

Sousedé Slovanů, Němci, kteří se už v polovině VIII. stol. po Kr. stali křesťany, počali šířiti a také slovanským kmenům vnucovati svou víru. Rozeslali do slovanských krajů misionáře, kteří v jedné ruce s křížem a v druhé s mečem nutili lid k nové víře. Ale Slované poznali brzy jejich nekalé úmysly (jednalo se o vládu nad nimi) a odporovali. Nebezpečenství sráželo je ve větší státní celky.

ŘÍŠE VELKOMORAVSKÁ.

Tak vznikla okolo roku 830 říše velkomoravská, podléhající moci knížete Mojmíra, sídlícího na Velehradě (kde Velehrad stál, není známo, snad v místech blízko dnešního Velehradu nebo hradu Děvína u Dunaje). Ten byl již křesťanem, ale jeho lid s odporem proti německým kněžím lpěl dál na pohanství. Po něm následoval Rostislav, který dorozuměv se s císařem cařihradským, Michalem, povolal odtamtud do země r. 863 dva bratry, znalé jazyka slovanského — Konstantina a Metoděje. Po jejich příchodu (jak byl tehda jazyk slovanský příbuzný!) lid ihned klidně přijímal novou víru, která přinášela také vyšší vzdělání. Bratři zkusili sice mnoho od německých kněží, ale práce se jim dařila. Nástupce Rostislavův Svatopluk rozšířil říši daleko na jih a východ až po Krakov. Až tam se rozšířilo křesťanství cyrilometodějské, což nebylo bez vlivů moravských na polské kmeny. Ale po smrti Svatoplukově nesvorností jeho synů a výpady německo-maďarskými zanikla říše velkomoravská okolo r. 906, dostavši se v tyranskou moc kočovných Maďarů.

Svatí bratři ve Slezsku.

O sv. Cyrilu a Metoději kolují ve Slezsku a okolí různé pověsti. Jedna z nich vypravuje, že bratři založili kostel sv. Václava v Moravské Ostravě, jiná opět, že u studánky ve Slatině u Bílovce, nazvané později „Cyrilka“, pokřtíli zdejší pohany. A bratři byli prý i dokonce na Těšínsku: V nedaleké osadě u Těšína, Kalubice zvané, věřili dlouho, že tam mají kříž z doby cyrilometodějské. Byl kamenný a prostý. Jednou prosili Těšínský svého pána, aby jim daroval kus pozemku u kříže. Jejich žádosti bylo vyhověno s podmínkou, přeneseli někdo z nich kříž dále. Tu jeden měšťan vykopal kříž, položil na ramena a zanesl tak daleko, až kam si přáli míti pozemek.

PŘEMYSLOVCI.

Na počátku X. století začíná na jeviště dějin vystupovati malý, ale statečný kmen Čechů, sedící po levém břehu Vltavy okolo dnešní
8 matičky Prahy. Určitější zprávy o něm máme až z doby knížete

KOSTEL BENEDIKTINŮ V ORLOVÉ

Bořivoje a jeho choti Ludmily. Syny těchto byli Spytihněv a Vratislav. Poslední zanechal po sobě Václava a Boleslava. Václav vynikl státnickou rozvahou a zbožným životem. Byl však násilně na popud svého bratra zprovozen ze světa a jeho jméno uctívali později nejen Čechové, ale i Poláci a Němci. Vlady se ujal Boleslav, nazvaný středověkými kronikáři „Ukrutným“. Byl to však panovník znamenitý, který, spojiv se s Němci, porazil divoké hordy maďarské r. 955 u Augsburgu. Boleslav I. ovládl i horní Poodří a Povislí až za dnešní Krakov, kde mísila se nejen česká krev, ale i kultura s tamějším lidem. Byl to již druhý vliv český na neuvědomělý lid polský. Jeho dcera Dobrava, starší již jeptiška, pojala za manžela knížete Polanů Měška, který se svým lidem jejím vlivem kapituloval před křesťanskou kulturou českou. Syn Boleslava I. Boleslav II., t. zv. Pobožný, založil r. 973 v Praze biskupství, k němuž patřilo kromě Čech a Moravy i území horního Poodří a Povislí, kamž opět zalétaly české zvuky. Prvním biskupem pražským byl Sas Dětmar, o druhém pak biskupu, sv. Vojtěchu (r. 982), se vypravuje, že založil na Těšínsku mnohé kostely.

Sv. Vojtěch.

Sv. Vojtěch z českého rodu Slavníkovců rozhněvav se na neposlušné Čechy odešel do Prus, aby tam šířil křesťanství. Ale tam byli lidé zatvrzelejší než v Čechách. Bili ho, vyhrožovali mu smrtí a také, když jednou zabloudil se svými průvodci do posvátného háje, svázali všechny i jeho a probodali je oštěpy. Nato utali mrtvole sv. Vojtěcha hlavu a rozsekali na kusy. Mrtvoly zmocnili se pak Polané, kteří ji pohřbili ve Hnězdně. Když se zmocnil říše Opolské český kníže Břetislav, odvezl ostatky sv. mučedníka do Prahy, kde dosud odpočívají. Poláci tvrdí, že Břetislav odvezl podvržené tělo, pravé že zůstalo u nich. Mají ve Hnězdně nádherný hrob sv. Vojtěcha, k němuž putuje každoročně tisíce lidí.

Slávu českých Přemyslovců pokálel Boleslav III. Ryšavý, panovník to neschopný a násilnický. Slabosti jeho využil polský kníže Boleslav Chrobrý, syn Dobravin. Vpadl do českých zemí a podmanil si je. Veliká říše polskočeská však netrvala dlouho. Chrobrý byl vyhnán z Čech, kde se ujali vlády Jaromír a pak Oldřich, a to za podpory německého krále Jindřicha II. Morava však, Slezsko a Krakovsko zůstaly pod jeho mocí až do jeho smrti r. 1025. Boleslav Chrobrý založil r. 1000 ve Hnězdně arcibiskupství, ke kterému

patřilo též biskupství ve Vratislavi. Slezsko bylo spojeno s Polskem. Za nástupce Chrobrého, Měška II. († 1034), vtrhl do polských zemí český kníže Břetislav I., proniknuv až do Hnězda. Jeho veliká říše českopolská byla trnem v očích německému císaři Jindřichovi, který přinutil Břetislava, že se vzdal polského území. Spory se však neskonzily. Konečně podařilo se přece německému císaři Čechy a Poláky smířiti, což se stalo 22. května 1054 ve Kvedlinburku v Německu. Kdyby byli měli slovanští příbuzní více hrdosti, nedali by si rozkazovati cizinci! Slezsko dostal Kazimír polský († 1057), ale za poplatek 30 hřiven zlata a 500 hřiven stříbra ve prospěch českých knížat. Tehda také byly opraveny hranice mezi říší českou a polskou. Šly středem pralesů v dnešním Ostravsku, do nichž vnikali osadníci od západu i od východu. Na hranicích české říše stála tvrz Ratiboř. Opavsko, Hlubčicko, Krnovsko a Hlučínsko zůstaly při Moravě, Slezsko a s ním Těšínsko (1054—1163) při Polsku.

DOBA ZALOŽENÍ TĚŠÍNA.

Po Kazimíru, zvaném Obnovitel, panoval v Polsku Boleslav Smělý († 1080), který vedl skoro se všemi sousedy války. Také na Moravany útočil, byl však jimi u Hradce poražen. Jednou zabil ze zvěle v kostele krakovského biskupa sv. Stanislava, což mu přineslo vypovězení ze země. V jeho zemi nastaly zmatky, do nichž ovšem opět zasahovali Němci. Konečně stal se knížetem Boleslav IV., za jehož vlády stál již určitě hrad Těšín.

Staroslavné město Těšín, rozpoltné r. 1920 necitelnou rukou na dvě nerovné části, pláče, vzpomínajíc svých starých slavných časů, kdy před jeho jménem a jeho vládců skláněl se každý poddaný, ba i pán země těšínské. Původ města je nejasný. Podle starých pověstí sešli se v místech starého hradu vůdcové 3 slovanských kmenů: Čech, Lech a Rus nebo spíše synové polského knížete Leška, a to v místech Bratrské studánky v dnešním Polském Těšíně, která je dodnes vzácnou historickou památkou města a u níž na železném památníku najdeme tři krátké popisy vzniku města v jazyku polském, německém a latinském. Polský nápis zní: „R. 810 wiaropodobne założenie miasta Cieszyna przez trzech synów Leszko IIIciego Króla polskiego. Trzej bracia, książęta Bolko, Leszko i Cieszko, zeszedli się po długiej wędrówce przy tem źródle i ciesząc się zbudowali na pamiątkę miasto, które miano Cieszyn otrzymało.“ Jméno „Těšín“ svádí k domněnce, že se zde někdo těšil, a tak vznikla pověst:

Jednoho večera zahleděl se opolský král Leško do západních končin své říše a tu spatřil na obloze tři jasné hvězdy. Najednou mihl se jeho duší obraz tří synů, Bolka, Leška a Těšimíra, kteří dosud nikde ve světě nebyli. Dal si je zavolati a vyslovil jim přání, aby se šli podívat na západ a poznali tak svou vlast. Synové se vydali každý zvlášť se svými sluhy do světa. Po dlouhém bloudění sešli se všichni náhodou u jednoho zřídla v romantickém kraji, z čehož se tolik těšili, že si zde dali postavit letohrádek, který nazvali „Těšín“. O Bratrské

VĚŽ PIASTOVců

vodní Těšín nestál však na tom místě, kde se dnes vypíná zámek těšínský se známou majestátní věží Piastovců. Tak zvaný „te-tsien“ postaven byl původně asi 3 km jihozápadně od dnešního zámku, a to nad železniční zastávkou Podoborou, kde střežil důležitou křižovátku starých obchodních cest z Moravy, Polska a Uher. Teprve později nabyl významu obranného a když se ujali moci na Těšínsku Piastovci, nestačil a byl přenesen na místo dnešní věže Piastovců, což se stalo někdy mezi r. 1217—1223. Na hradě byla též kaple sv. Václava, která byla zároveň farním kostelem pro celou zemi. Ve XIII. století usadila se na hradě knížata z rodu Piastova a hrad se stal jejich residencí.

studánce je první zmínka r. 1434, a to v listině kněžny Ofky a jejího syna Václava, ve které přirčila kněžna Hanuši Pohanovi masnou lávku v místech, kde se jde od Bratrské studánky k masným lávkám. O hradu Těšínu čteme po prvé 23. dubna 1155, a to v papežské potvrzovací listině, ve které se uvádí Těšín mezi jinými kaštelanemi Opolska jako obvod vratislavského biskupství pode jménem „Tescin“, kteréžto slovo vzniklo ze slova „te-tsien“, t. j. hrad, kterýžto byl v té době centrem kaštelanie těšínské. Zde sídlil kaštelán, spravující župu soudně, vojensky a politicky. Po druhé slyšíme o Těšíně ze zakládající listiny vratisl. biskupa Laurentia z r. 1223, podle které věnují se desátky (tácno) klášteru rybnickému z více „Villarum in castellatura de Tessin“ (z více dědin kaštelanie těšínské). Původ názvu „Těšín“ vysvětluje se tedy takto: Te-tsien, Tescin, Tessin, Teschen, Těšín, Cieszyn. Mezi prvními kaštelány hradu vyskytují se jména Jan a Ruprecht. Pů-

PRVNÍ OSAZOVÁNÍ ZEMĚ.

Kaštelanie těšínská byla však zalidněna jen v nejbližším okolí Těšína. Za Boleslavova nástupce Vladislava († 1159) dostali jeho synové v úděl Slezsko, které se počalo osamostatňovati. Mladší syn Měšek († 1211) dostal celé Horní Slezsko čili Opolsko, sahající od preseky na řekách Kladské Nise a Štobravě na jih až k Bezkydám a tak se stal praotcem těšínských Piastovců. Do slabě zalidněné země povolával osadníky, hlavně mnichy, kteří zde zakládali vesnice. Zatím co první obyvatelé museli poslouchati knížecích úředníků a konati různé roboty, noví osadníci byli těchto povinností zbaveni. Poslední přinášeli do země jinou vzdělanost a platili již peníze, čímž přestával starý výměnný obchod. Měšek prý založil Orlovou.

BENEDIKTINI V ORLOVÉ.

Po smrti Měškově (1211) chopil se vlády v Opolsku Kazimír († 1230). Do temných lesů země těšínské zavál čilejší život. Podni-

kavý kníže, poznáv hospodářské výhody hustějšího zalidnění země, povolal po r. 1211 na Těšínsko benediktiny z Tynice u Krakova a usadil je nejdříve v místech dnešního Těšína, odkud se přestěhovali okolo r. 1227 do Orlové. O dvě léta později potvrdil pak papež Řehoř IX. tyněckému opatu Luitfridovi klášter tyněcký s dědinami, kostely, desátky a t. d. v obcích Orlové, Dúbravě, Koczobenci, Cierlitzku, Větších Gorzicích, Uchylsku, Ostravě, Wierbici, Zabloci, Zukowě, Lacbantech a Golkowicích. To byly tedy první vsi v zemi Těšínské a podle názvů možno poznati, že zakladatelé jejich byli Slované, a to jak od západu tak od východu. A mezi těmito prvními dědinami, zahalenými černými lesy, zvedala se pevná dřevěná strážnice v Šumbarku a Ostravě, chránící jedinou obchodní cestu z Polska do Moravy. V Orlové byla církevní správa pro okolní vsi. Farářem zde byl jistý Martin, který zde měl dřevěný kostel. Mniši mýtili okolní lesy, vzdělávali půdu, čemuž přiučovali i skrovné obyvatelstvo; že by však působili hlouběji na duše prvních osadníků, totiž šířili nějakou kulturu, o tom není slechu. Jisté jest, že východní kultura byla v té době na nižším stupni. V té době vznikla zde i Poruba (porubanisko) a Lazy (mlázi), které založil nějaký Pašek (Paškovy Lazy). Prvním opatem kláštera orlovského byl Jan (r. 1291). V jeho době byly již kaple v Bohumíně, Vrbici a Kostelci u Těrlicka. Za reformace upadal klášter, až konečně kníže Václav vyhnal mnichy a zabral statky klášterní, které byly pak rozprodány. Ze starého rozbořeného kláštera byly prý vystavěny rychvaldský zámek a kostel. Později vyrostl zde nový klášter, který byl spojen s klášterem břevnovským v Čechách, a od té doby dosazováni byli sem mniši čeští a moravští, kteří kráčeli už ve šlepečích jiných mnichů v zemích západních.

Město Orlová sluje podle svého zakladatele Orla (Orlova ves), který se zde usadil někdy ve XII. století. Pověst však vypravuje něco jiného:

Do hustých lesů, rozkládajících se v místech dnešní Orlové, zavítal jednou kníže Měšek se svou manželkou Ludmilou a velikou družinou. Přišli sem za lovem. Když se řádně honbou pobavili, usadili se pod jedním stromem, aby si odpočinuli a se posílili. Najednou spatřili státného orla, an drží v zobáku hostii. Tento vytržen z posvátného snění upustil hostii na zem. Toho se nesmírně ulekla kněžna a porodila syna, pozdějšího Kazimíra. Na památku této události dal prý zde postavit kníže dřevěnou kapli, u níž vznikla později osada Orlová.

TATAŘI VE SLEZSKU — SV. HEDVIKA.

R. 1230 zemřel Kazimír a zanechal po sobě zbožnou paní Violu se dvěma nezletilými syny, Měškem II. a Vladislavem. Proto vládla nejdříve Viola a pak Měšek II., který zemřel r. 1246. V té době vtrhli do Slezska divocí Tataři, kteří porazili u Lehnice r. 1241 Sle-

zany. V této bitvě padl také syn knížete dolnoslezského Jindřicha I. a jeho manželky Hedviky, Jindřich II., a s ním 10.000 Slezanů.

O této bitvě vypravuje si lid toto: Proti Tatarům vypravili se Jindřich II., syn sv. Hedviky, a kníže Mečislav. Vojska jejich byla bojechtivá a tak došlo brzy k velké bitvě na Dobrém poli u Lehnice. Vítězství klonilo se s počátku k Slezanům. Tu však Tataři použili lsti, a to tím, že volali: „Prchněte, prchněte!“ Slezané, domnívajíce se, že tak volají jejich vůdcové, počali couvati. Ale Jindřich vrhl se se svými věrnými v tuhý boj. Tu vztýčili Tataři ze svého středu veliký prapor s hlavou ďábla, kterému šlehaly z tlamy dlouhé plameny a křesťany pojal takový strach, že počali volati: „S ďáblem nelze bojovat“ a dali se na útěk. Jedině Jindřich se 4 rytíři bojovali až do posledního dechu. Tataři se hnali dále do Moravy, Těšínsko bylo však ušetřeno.

Hedvika, prohlášená za svatou r. 1267, byla dcerou hraběte tyrolského. Na svém dvoře ve Vratislavi mívala samé Němce a jaký byl dvůr, taková byla pomalu celá země — Dolní Slezsko. Na Těšínsku uctívána byla jako patronka země slezské do převratu.

URČITĚJŠÍ HRANICE TĚŠÍNSKA.

Nástupce Měškův Vladislav († 1281) pomáhal Uhrům proti českému králi Přemyslu II., za což byl potrestán tím, že olomoucký biskup poplenil jeho kraje a za náhradu si vzal několik jeho dědin. Mezi oběma panovníky došlo však ke smíru r. 1256 v Opavě, kde stanoveny byly přesné hranice mezi jejich říšemi. Hranice vedla od vesnice Lípy u Hlucholaz na ves Bogun (Bohumín), Grussen (Hrušov) a pak po řece Ostravici k hranicím uherským.

TĚŠÍNSKO SAMOSTATNÝM KNÍŽECTVÍM A KOLONISACE.

Po smrti Vladislavově dostal jeho syn *Měšek* (1282—1314) Těšínsko a Osvětimsko a stal se tak *prvním knížetem těšínským*. Jelikož se snažil zvýšiti své příjmy, volal do země osadníky, mezi nimiž bylo mnoho Němců. Nejvíce Němců se usadilo okolo Bílska, kde zůstali dodnes. Které osady byly tehda na Těšínsku nově založeny, praví nám listina, vydaná okolo r. 1302 arciknězem těšínským na rozkaz vratislavského biskupa Jindřicha z Vrbna, kterýžto byl zvědav na počet povinných desátků jemu náležejících. Byly to: Freienstat a Raj, Bertholdi villa (?), Marklovice, Siffridi villa (Žibřidovice), Cunczindorf Pasconis (Kunčice Paškovy čili Malé), Cunczindorf principis (Kunčice knížecí čili Velké), Hesleth (Hažlach),

Goschegowitz (asi Kojkovice), Dambouczal (Dubovce), Prochna, Jengilow (Děhylov), Ochabe, Semoraz, Rudgeri villa (Rudice), Pogorz, Roztropice, Gilownita (Jilovnice), Gessenita (Jesenice), Chotkowitz theutonicum (Čechovice německé), Mezisrozha (Meziříčí), Chotkowitz polonicum (Čechovice polské), Bertoltowitz (Komorovice), Muthindorf (Komorovice druhé), Kemnitz (Kamenice), Javorsce, Grodische villa Suessionis (Grodiště ves Sventošova), Gorkii villa Wladarii (Gůrky ves vladářova), Lipowetz, Mansanczowicz (Mazanovice), Ustrona, Gyssownica (Tisovnice), Lessna principis (Lešná knížecí), Lessna Suessionis (Lešná Sventošova), Wandrina, Conka (Koňská), Gutha, Ulrici villa (Oldřichovice), Ropiza, Treskez (Třítěž), Gnoynik, Tessinowitz, apud Sobesonem (Šebovice), Domaslowitz utrumque (D. obojí), Rudgeri villa (Nižní Lhoty ?), Scalicza, Jamnitha (St. Město u Frýdku), Warmunthowitz (Lhota Mudrého čili Vyšní Lhoty), in der Holzmul (?), Sellicz, Wenceslawowitz, Sonow, Bertoltowitz (Bártovice), Radwanowitz, Lazy villa Paszonis (L. osada Paškova), Bruzowitz, Dobroczenica (Dobrá), Baruthow de Baruth Gracia (?), Cunczindorf (Kunčice Velké u Ostravy), Wrothimow, Muglin, Grussow (zmínka již r. 1256), Hermani villa (Heřmanice), Petirswalde (Petřvald), Sucha utrumque (S. obojí), Carwina, Dithmari villa (Dětmarovice), Cula (?), Chalmbice (Kalembice), Richinwalde (Rychvald), Luthina, Creschin (Skřečň). To byla druhá silnější kolonisace Těšínska a z názvů nových osad je zřejmo, kdo byli zakladatelé a odkud se sem hrnul lid. Němci zde měli tak silný vliv, že páni z Marklovic vydali r. 1305 první německý list, čehož pak následovala knížecí kancelář. (Dříve psaly se zde listiny jen v jazyku latinském.) Na ochranu svých hranic proti říši české založil Měšek Těšínský pevný hrad v Ostravě (dnešní Slezské Ostravě), kde už dříve stálo dřevěné strážště na ochranu staré obchodní cesty z Polska do Moravy.

Slezskoostravský hrad.

První centrum dnešních zřícenin slezskoostravského hradu tvořil hrad, viditelný dodnes při vstupu na nádvoří vpravo. Na tomto hradě měl kníže místo sebe kaštelána, který vykonával v kraji nad okolním skrovným obyvatelstvem moc soudní, vojenskou a správní. Víme dodnes jen o dvou kaštelánech, a to o Heřmanu Špeherovi, založivším Heřmanice a Držislavu, který přepadl jednou opavské kupce a měl z toho potahování. V XV. století přešel hrad na české pány z Tvorkova. Tu přitáhli sem husité pod vedením Jana Čapka ze Sán a jeho zetě Talafúse a usadivše se na hradě, podnikali útoky proti katolickým knížatům slezským. Talafús pustil panství Janu Tršickému z Doloplaz a ten opět pánům z Tvorkova. Později zde seděl Václav Hřivnác z Heraltic. Na začátku XVI. století prodáno bylo zboží Janu Sedlnickému z Choltic a na Vratimově a v rukou rodu tohoto zůstalo až do r. 1710, kdy přešlo na nynější majitele Wilczky. Páni Tvorkovští, spříznění s Kravařskými a Sedlnickými, užívali erbu t. zv. „Odřívousa“. O znaku tom nám praví pověst:

V IX. století žil na dvoře moravského knížete Rostislava malý, ale silný muž, jmenem Saul Raka. Jednoho dne zavítal sem jakýsi bulharský rytíř, neobyčejně silný a obratný. S posměchem vyzýval přední muže země k souboji a všecky vždy lehce porazil. Čest moravských rytířů byla by navždy pohaněna, kdyby se nebyl našel muž, který hanbu smrti Bulhara smazal. Tímto zachráncem byl Saul Raka. Ten předstoupil před svého knížete a žádal jej, aby mu dovolil postoupiti boj s Bulharem. Kníže povolil, ale povýšil napřed sluhu na rytíře. Došlo k prudkému boji. Najednou se podařilo Rakovi títi Bulhara do rtu, který mu i s vousem uletěl a Bulhar padl. Čest rytířů moravských byla zachráněna. Raka nabodl ret i s vousem na kopí a šel ke knížeti. Tento propůjčil mu za tento čin vítězné trofeje jako odznak rodu a na věčnou pamět jméno „Odřivous“. Dosud najdeme na kamenných znacích Sedlnických, v listopadu 1935 zachráněných muuseum orlovským, tento znak. Znak je znám i u Poláků pod jménem Odrowąz, kteréžto jméno vlastně pochází od slova „Odrovanus“, t. j. usedlý na Odře.

Sedlničtí, kteří zaujímali v zemi těšínské vysoká a důležitá postavení — byli zemskými hejtmany a maršálky a za Bedřicha Sedlnického sjeli se r. 1590 na jeho zámku páni a zemaní, aby se dohodli na jednotném právu zemském a prohlásili češtinu za úřední řeč — dočkali se zlého vděku. Jejich kostry, uložené v rodinné kryptě jimi založeného kostela (dnes dům „Stará škola“ zvaný) byly vyházeny a na neznámém místě v zemi na dnešním hřbitově uloženy.

O jejich bohatství, později velmi ubohém, bájila lidská fantazie všelijak a tak povstaly pověsti o červeném mužíkovi neb železném rytíři, kteří zde hlídají poklady. Hrad však je tak sešlý, že smutno se na něj podívati.

PŘIPOJENÍ TĚŠÍNSKA KE KORUNĚ ČESKÉ.

Malé knížectví těšínské bylo vtěsnáno mezi mocné Čechy, Uhry a Polsko a muselo proto jednou připadnouti k tomu nebo onomu sousedu. Když nadešly v Polsku neutěšené poměry vnitřní, vypravil se tam r. 1291 český král Václav II., čině si nároky na některé části Polska. Na cestě zastavil se v Olomouci a zde mu stála po boku hornoslezská knížata: Měšek Těšínský, který se první zavázal k poslušnosti králi českému, čímž jeho země se přiklonila k Moravě a český vliv se uplatňoval mezi šlechtou, městy i lidem — Bolko a Kazimír. Jejich přítomnost byla zřejmá — volný průchod jejich územími. Také ostatní knížata slezská poznala, že se neudrží v neutralitě a hledala přátelství u českého krále. Čechové se dostali bez obtíží do Polska a byli tam vlídně přijati. Po smrti Václava II. přešly dobyté kraje na Václava III., manžela Piastovny Violy, který musil opět podniknouti výpravu do Polska. Byl však v Olomouci r. 1306 zavražděn a jeho smrtí přestala neodvislost Těšínska na krátkou dobu.

Po Měškovi stal se těšínským knížetem Kazimír († 1358). Tehda po německé kolonizaci klonil se slezský lid více k Čechům než k Polsku, protože poslední Přemyslovci byli silně nakloněni němectví, zatím co v Polsku vypovídal Němcům nepřátelství nacionální duch

polský, mající v popředí krále z lidu — Lokietka. Tu zvolili si Čechové za krále Jana Lucemburského a na dvoře pražském kuly se opět plány o připojení Polska a Slezska ke koruně české. Hornoslezská knížata cítila nebezpečí a proto, aby ušetřila svých krajů, dobrovolně se poddala. Aby jim král Jan pokoření ulehčil, vybral se do Brna a pak do Opavy, kde jej nejdříve uznali za vrchního pána Bolek Opolský a Kazimír Těšínský, což se stalo 18. února 1327, hned pak nato Vladislav Kozelský a Jan Osvětimský. Země těšínská stala se lénem koruny české s městy Těšínem, Fryštátem a Bílskem, městečky Skočovem a Frýdkem, hradem Ostravou i vším příslušenstvím.

Frýdek.

O původu Frýdku není nic známo. Podle lidové pověsti pochází ze XII. století a slul nejdříve podle rytíře Friedeberka — Friedek. Podle jiné pověsti stál prý na místě presbyteria dnešního farního kostela pohanský chrám, později proměněný v křesťanský. Jisto však je, že hrad zde stál již pradávno. Založen byl pravděpodobně za těšínského knížete Kazimíra I. (1316—1358), a to po r. 1323. Do té doby bylo předchůdcem hradu i města opevněné městečko Jamnica, dnešní Staré Město, jímž procházela stará obchodní cesta. Kazimír přeložil cestu na nově založený Frýdek, který se tím a novými výhodnými výsadami rozmáhal. První zmínka o Frýdku však je až r. 1416 za knížete Bolka, kdy sluje Fhredeck. Bohužel pro marnivost těšínských knížat bývalo město i s rozsáhlým panstvím často v zástavě, na př. pánů z Tvorkova, z Kornic, Buržných, Labutů, Trnků, z Pernštýna, Celů, Barských, Vlastinovských, Puklerů, z Lohova. Po roce 1571 pak přecházelo panství prodejem s pána na pána, a těmi byli: páni z Lohova, biskupové olomoučtí, páni Bruntálští z Vrbna, páni z Oppersdorfu a Pražmů a konečně Habsburkové, z nichž nesmazatelnou pamět po sobě zanechal poslední z nich Bedřich, nazvaný „markýz Géro“. Právem po převratě převzal jeho statky náš stát.

Frýdek byl velmi povznesen tajemným objevením kamenné sochy P. Marie a pak textilním průmyslem. O zdejší poutní chrám se vypravuje toto:

V místech, kde dnes stojí velebný poutní chrám ve Frýdku, kopali kdysi dělníci hlínu. Najednou narazily jejich motyky na tvrdý kámen. I snažili se tento dostati ven, a hle! Nebyl to obyčejný kámen, ale hotová soška P. Marie s Jezulátkem. Po delším uvažování rozhodli se, že sošku zanesou do kostela. Učinivše tak, měli radost, že soška našla vhodnější útulek než měla dříve. Ale zklamali se. Soška přes noc z farního kostela zmizela a octla se opět na původním místě. Tu se dělníci domnívali, že se sošce snad ve farním kostele nelíbilo a proto ji odnesli do zámecké kaple. Ona však i odtud zmizela, a to opět na místo svého nalezení. Tu hrabě z Oppersdorfu dal postavit na pískovišti sloup a na ten sošku. Později vznikla zde z milodarů kaple a r. 1759 dnešní chrám. Kdo zavítá do Frýdku, neopomine obyčejně navštívit tento mohutný kostel, v němž na hlavním oltáři umístěna je zázračná soška, za kterou sem putuje ročně tisíce lidí.

Fryštát.

O vzniku Fryštátu není pro nedostatek listin známo. Pravděpodobně povstalo město ve XIII. století a jest možné, že zde byla již dříve jiná osada, neboť se zde zachovala tato pověst:

SLEZSKOOSTRAVSKÝ ZÁMEK

V X. století leželo v místech dnešního Starého Města městečko, v jehož kostele byl zavěšen zvon s neobyčejně dojemným zvukem. Ale tu zničil zhoubný požár město a zvon zapadl při tom do země. Obyvatelstvo našlo si nyní místo jiné, jímž se stál dnešní Fryštát. Spáleniště stalo se pustinou. Jednou vyryl zde ze země jeden z vepřů, zde se pasoucích, zvon, který byl ihned v kostele nového města zavěšen. Jeho tón byl tak silný a lahodný, že jej bylo dobře slyšeti až do Těšína, kde sídlela kněžna. Ta se zamilovala do vzácné melodie zvonu tak, že si jej přála mítí ve své residenci. Fryštátští vyhověli jejímu přání, ale bohužel tajemné síly přenesly zvon opět do jejich města. Když se to opakovalo několikráte, ponechala kněžna zvon Fryštátu, ale vyžádala si, aby okna věže, směřující k Těšínu, byla zazděna.

Fryštát patřil původně knížatům těšínským a první zmínka o něm je v listině, vydané okolo r. 1302, kde sluje Freienstat. Jako o městě mluví se o Fryštátu r. 1327. Na zdejším dřevěném hradu zdržovala se ráda knížata, neboť v okolí bylo dosti rybníků, skýtajících dosti zvěře k honům. Od těšínských knížat přešlo panství na Cygany ze Slupska, později na pány z Gaschina, Wienzkowských, rod Taafeho a konečně na rod Larische-Mönnicha ze Lhoty a Karvinné.

Bílsko.

Nedaleko Bílska leží obec, zvaná Staré Bílsko. Zde stával zámek, o kterém slyšíme toto:

V temných lesích, rozkládajících se v místech dnešního Bílska, usadili se kdysi zbojníci, kteří zde zbudovali pevný hrad. Když jejich řádění mělo okolní obyvatelstvo již dost, přepadlo hrad, pověšelo zbojníky a hrad rozbořilo. Jednou zavítal sem na hon těšínský kníže Kazimír I., který si zamiloval romantický kraj a dal si zde postavit letohrádek, u kterého vznikla později osada Staré Bílsko. Podle letopočtu 1135, nalezeného ve zdejším kostele, se soudí, že zde osada byla již pradávno. Zde také byl ještě nedávno náhrobní kamen s nápisem: „Tu odpocziwa Jan Katerla r. 1648.“ U Starého Bílska, založeného Němci, vzniklo později město — dnešní Bílsko a jeho obyvatelé se dlouho živili tkalcovstvím a soukenictvím.

Příkladu knížat hornoslezských následovala knížata dolnoslezská ve Vratislavi v dubnu 1329. Tu však počali se sousedé království českého bouřiti a králi Janovi nezbývalo nic jiného, než aby se smířil s Poláky a Uhry. To postřehl také jeho syn Karel a tak 28. května 1335 uzavřeno v Sudoměři na jeden rok příměří s Kazimírem Polským a jeho svakem králem uherským. *V létě sešli se plnomocní jednatelé krále polského i uherského v Trenčíně, kamž se i osobně Jan se synem dostavili. A tu dne 24. srpna staly se a přijaty jsou předběžné úmluvy věčného pokoje mezi Čechy a Poláky. Král Jan i Karel odřekli se ve prospěch Kazimírův všelikého práva v Polsku, polští plnomocníci odřekli se pak ve prospěch koruny české všech knížectví slezských. Po stvrzení úmluvy usnesena osobní schůzka všech 3 králů ke dni sv. Havla nejbližšímu. Skutečně také po Všech svatých sjeli se všichni — Jan Český, Kazimír Polský a Karel Uherský — na hradě Vyšehradě nad Dunajem a vedle nich tam byli ještě jiná knížata, biskupové a páni. Porady znamenitého toho sjezdu byly pro ten věk velmi důležité, jelikož měly spořádati poměry české a polské na dlouhé časy. Zde zavázal se Kazimír Polský 12. listopadu 1335 králi Janovi ku placení 20.000 kop grošů pražských za jeho věčné Polska se odřeknutí a král uherský zaručil se za placení. Trenčanské úmluvy byly potvrzeny*

19. listopadu 1335,

čímž uzavřena smlouva věčného pokoje. Král Jan od té doby přestal užívati titulu krále také „Polského“. Tehda také zpečetěn osud Slezska, spojeného s korunou českou. Těšínská knížata dosáhla u pražského dvora vysoké vážnosti. Tak král Karel našel výtečného pomocníka v knížeti Přemkovi († r. 1409), podobně král Václav IV. Bohužel Přemek udělil Těšínu německé právo, čímž přispěl k šíření se němčiny na Těšínsku.

DOBA HUSITSKÁ.

Nástupcem Přemka byl Boleslav II. († 1431). Za jeho vlády upálen byl v Kostnici r. 1415 Mistr Jan Hus, jehož duch se vtělil v český lid všech stavů, který se počal vzpírati středověké tmě a 18 povstal „pro osvobození pravdy zákona božieho a zvláště jazyka

českého a slovanského“. Nastala doba husitská. Města Ostravy a okolí nabyli tehda opolskoslezský kníže Bolek, horlivý přívrženec nauky Husovy. Byl však ze slezských knížat sám. Husité brzy postřehli, že hlavní oporou jejich nepřítele krále Zigmunda je většina slezských knížat a vratislavský biskup, kteří se sešli v Grodkově r. 1421, aby se usnesli na obraně proti husitům. Kníže těšínský měl dáti do Ostravy 30 koní, ostatní měli pomáhati opavskému knížeti Přemkovi. Tu přitáhli do Ostravy husité, aby odtud činili výpady proti katolickým Slezanům. Těšínský kníže pokusil se je z Hukvald vypuditi, věc se však nepodařila a tím také byl konec panství knížat opolskokozelských v Ostravě. Vůdce husitů, Jan Čapek ze Sán se svým zetěm Talafúsem z Ostroha, usadili se na hradě polskoostravském a Čapek odňav benediktinům orlovským zdejší kostel, ustanovil zde farářem svého kněze a písaře Augustina. Poněvadž vůdcové i vojsko husitské se již hodně odklonili od ideálů Husových, zůstaly po nich v kraji neblahé vzpomínky. Talafús postoupil r. 1453 tvrz polskoostravskou Janu Tršickému z Doloplaz, od něhož přešla později opět na Tvorkovské. Kníže Boleslav držel s počátku s nepřáteli husitů, později se však s husity smířil. Příchodem husitů hroutilo se staleté panství Němců sem nastěhovaných a jazyk český nabýval moci nejen v kostelích, ale i na zámcích šlechty, stav se konečně úřední řečí na Těšínsku. Tak vyšly zde i první české listy, jeden od Jana Hnuta ze Stonavy r. 1432, druhý z knížecí kanceláře r. 1441. Těšínskem se pak nesla krásná naše řeč až do XIX. století.

PO VÁLKÁCH HUSITSKÝCH.

Po smrti Boleslavově zůstala zde vdova Ofka s 5 nezletilými dětmi. Tyto dospěvše hospodařily špatně a upadly do dluhů. Jeden z nich, Boleslav, udělil r. 1447 městečku Fryštátu takové výsady jako měl Těšín; jiný, Přemek, podporoval krále Jiřího z Poděbrad proti Uhrům a proti slezským knížatům, za což byl zbaven Matyášem Hlohovska a brzy také ze žalu, že s ním krutě Matyáš nakládal, zemřel r. 1477. Nástupcem jeho se stal Kazimír II. († 1528), jehož sestra Žofie se provdala za syna Jiřího z Poděbrad, Viktorina. Kazimír se staral o povznesení hospodářské v zemi. Zakládal rybníky a podporoval soukenictví. Za svou oddanost ke králi Vladislavu II. obdržel hodnost královského zemského hejtmana v Horní a Dolní Slezí. Hubil loupežníky, kteří se za posledních válek velice rozmohli a razil dokonce vlastní mince. K Těšínsku připojil Opavsko a Místecko a pro svou vážnost byl oblíben i u králů Ludvíka Jagailovského a Ferdinanda Habsburského.

KNÍŽE VÁCLAV ADAM.

Po smrti Kazimírově měl se ujati vlády na Těšínsku jeho vnuk Václav Adam († 1579), ale pro nezletilost vládl jeho tchán Jan z Pernštejna, s jehož dcerou Marií byl kníže ještě v kolébce zasnouben. Dospěv 16. roku, oženil se, ale manželství nebylo šťastné. Vlády se ujal r. 1545 a pak pracoval všemožně pro blaho svého lidu. Nesnesl v zemi lenochů a pijáků. Zakázal prodej kořalky, která se mohla prodávati jen v lékárnách. Podporoval řemesla, žádaje, aby zboží bylo dobré. Proti šlechtě a jejímu hrubému zacházení s lidem byl však slabým. Vrátiv Místecko olomouckým biskupům a vyplativ Frýdecko dal Těšínsku jeho bývalý tvar. Když do jeho země vnikala husitská a pak lutheránská víra, sám se k poslední přidal. Pověsti, jakoby tehda jeho lid násilím vyhnal františkány z Těšína a benediktiny z Orlové, se asi nezakládají na pravdě. Zrušil sice orlovský klášter, ale jen proto, že pozoroval nečinnost mnichů a aby snad nabyl jejich statků. O tom se zachovala tato pověst:

R. 1561 přepadli evangelíci klášter orlovský a chtěli z něho vypuditi mnichy. Jeden z mnichů utekl se na věž, ale byl zastřelen. Jiní dva, vzavše s sebou vzácné kostelní náčiní, utíkali přes Polskou Ostravu, kde posvátné věci zakopali na Shlídnově, okolo hradeb moravskoostravských přes Črtovu Lhotku (Mar. Hory) k Zábřehu. Na cestě potkali žebráka, kterého žádali, aby ohlásil v Těšíně, co se s nimi stalo a kde poklad zakopali. Vtom přihnali se nepřátelé a oba mnichy zavraždili. Mniši byli pochováni na tom místě, kde dnes stojí kostel „U hrůbků“.

Syn Václavův, Frydrych Kazimír, byl velice rozmařilý. K tomu potřeboval mnoho peněz, a když těchto nebylo, půjčoval a zastavoval statky. Proto také bylo po jeho smrti prodáno Frýdecko, Bílsko a Fryštátsko. Bohužel otec, i když to u svého syna nerad viděl, nebyl jiným. Sám půjčoval si dokonce od těšínských měšťanů na hlučný život zámecký a na své kratochvílné cesty. Lid však jej měl rád, neboť nedovolil utiskování chudých a sirotků. Za jeho vlády vyhořel skoro celý Těšín, tak že se musil uchýliti do Fryštátu.

TĚŠÍNSKÉ ZEMSKÉ PRÁVO.

Poněvadž do té doby panovalo v zemi právo zvykové, dal Václav sepsati právo zemské. Proti tomu se postavila šlechta, hlavně Sedlničtí z Choltic a na Polské Ostravě, bojíce se omezení svých práv. Vtom kníže zemřel, zanechav po sobě vdovu Kateřinu Sedenu, která nyní vládla místo nezletilého syna Adama Václava. Byla věrnou evangeličkou. Protože žila v neustálých sporech se šlechtou, provdala se za trenčánského župana Emericha Forgáče. Tu sešli se na polsko-

ostravském hradě 15. července r. 1590 páni a zemané, kde dohodše se na jednotném právu zemském, vyslali poselstvo na hrad trenčánský, kde kněžna právo dne 20. října 1590 potvrdila. Právo to bylo vydáno r. 1592 tiskem v Olomouci pod názvem: „Práva a zřízení zemské knížectví Těšínského léta Páně 1592“ a pojednává o různých právních věcech, na př. o poslední vůli, vraždě, sporu o hranice, urážkách na cti, poměru poddaných k pánům a t. d. Co je zde však nejzajímavějším, prohlašuje se zde český jazyk za úřední, a to těmito slovy: „*A před soudem česky aneb tomu jazyku rozumitedlnú řečí a ne jináče ode všech cizích i domácích mluveno a pře vedeny býti mají. I nálezové a vypovědi jazykem českým činěni, vypovídání a přání pod sekretem páně maršálkovým aneb sudího vycházeti, do knih zapisování a stranám od pána kancléře vydávání býti mají. Pak-li by kdo jaké spravedlnosti, listy aneb svědectví prokázovati chtěl před soudem jiným a ne českým jazykem, tento sobě na česko hodnověrným osobám přeložiti a časně před stáním pilně vypsati dáti má a českým jazykem při těch jiných jazyků spravedlnosti své předložiti má, tak dobře cizozemec, jako obyvatel.*“

Zákoník tento platil až do panování císaře Josefa II. Potvrzovali jej čeští králové, slibující, že se budou v knížectví Těšínském podle něho řídit.

Kateřina Sedena byla pro svou tmavou pleť, černé oči a černý oblek nazývána „černou kněžnou“. Její dobrotivost a lidumilnost zanechaly v lidu zjevné stopy, značící se různými pověstmi. Zemřela a pochována byla v Uhrách, a ne, jak si lid vypravuje, v Kostelci těrlickém, kde slyšíme o ní toto:

Když si jednou kněžna zajela na lovecký zámeček v Marklovicích, přivedli k ní knížecí lovci rolníka a žalovali naň, že zastřelil na svém poli kance. Tím se dopustil pytláctví, které se trestalo smrtí takovou, že měl býti hozen na pospas psům. Když se o neštěstí rolníkově dozvěděla jeho žena, spěchala ke kněžně a prosila ji o milost. Tu vypsala se kněžna na cenu kance a také na škodu, kterou tento způsobil sedlákovi. Nato rozkázala, aby rolník zaplatil 3 toлары za kance, jemu pak aby se vyplatilo z knížecí pokladny 10.000 zl., a to za 10 let, co ničil kanec pole.

Před svou smrtí přála si kněžna zvláštní pohřeb. Žádala, aby její mrtvolu táhla na prostém voze 4 býci a kde tito zůstanou státi, tam aby byla pohřbena. Jejímu přání bylo vyhověno. Nad hrobem byl postaven pomník a později kostelík. Osada, která zde později vznikla, dostala jméno „Kostelec“. (Nedaleko je pomník nešťastných polských letců Zwirka a Wigury.) Hodná kněžna nechtěla prý opustiti svůj lid ani po smrti a často se prý zjevovala na hlavním oltáři nebo na zámeckých chodbách. Ve skutečnosti zaměněna je zde Kateřina za jinou šlechtičnu.

POSLEDNÍ PIASTOVCI.

Po Kateřině Sedeně chopil se vlády na Těšínsku její syn Adam Václav († 1617). Byl to kníže marnivý jako jeho předkové a povahy nestalé — nejdříve evangelík, pak katolík. Největší zálibu měl ve

vojenství. Pomáhal císaři proti Turkům a uherským povstalcům, a boje se vpadu nepřátel do země, dal vystavěti šance v průsmyku Jablunkovském a poručil je hlídati Valachy.

Jablunkov.

Předchůdcem dnešního Jablunkova byla tvrz, zvaná Jablunka, stojící původně severněji od dnešního města, asi v těch místech, kde je dnes obec Hrádek. Jablunkov stal se známým hlavně nedalekým důležitým průsmykem a jeho šancemi čili opevněním. Průsmykem procházeli od pradávna různí národové a obchodníci od jihu k severu a naopak, jejich krev se mísila s krví zdejšího řídkého obyvatelstva. O šancích je první zmínka z r. 1327, kdy byly jen ze zemního materiálu a později rozházeny byly Uhry. V následujících letech vznikly pevnější šance a to proti husitům, evangelíkům, Turkům, Prusům, Maďarům, až r. 1848 pozbyly významu a skoro nadobro zmizely.

Jeho nástupcem se stal Bedřich Vilém († 1625). Ten prožil nešťastnou bitvu na Bílé hoře, v níž Moravané a Slezané hrdinsky bránili svou vlast do posledního dechu. V té době vydrancovali Poláci s ruskými kozáky, jdoucí na pomoc císaři, na 500 vesnic v zemi slezské, čehož následek byly hlad a mor. Lidé prchali z domovů a usazovali se na jiných místech, čímž vznikaly některé dvory, zvané „folvarky“. Bedřich Vilém zemřel jako poslední potomek mužský těšínských Piastovců, kteří vládli v zemi sice více než 600 let, lidu však nepřinesli celkem nic. Kdyby nebylo kultury české, žil by zde lid jako v ostatních zemích východních. Dědička země Těšínské, Alžběta Lukrecia, starala se všemožně o blaho svých poddaných. Ale časy byly tehda zlé. Přela se dlouho s císařem rakouským o svou zemi, která měla podle smlouvy připadnouti ke koruně české. V té době zuřila také třicetiletá válka a Těšínskem procházela vojska švédská i císařská. Evangelíků slezských ujal se tehda kurfirst saský a tak se jim dostalo od císaře „akkordu“ r. 1621, t. j. odpuštění a svobody náboženské. Přesto vnucované katolictví se šířilo a mnozí a mnozí musili opustiti svou vlast. K tomu byl také odsouzen apoštol evangelíků a spisovatel vzácné náboženské knihy „Cithara Sanctorum“ Jura Třanovský.

Švédové na Těšínsku.

Za 30leté války přišli Švédové, kteří pomáhali českým evangelíkům proti rakouským císařům, také na Těšínsko. 26. října 1645 obsadili Těšín a jejich hlavní tábor prý byl u Bohumína. Na svých projížďkách zemí přišli také do Muglinova, kde vymáhali od obce jídlo a peníze. Občané snesli co měli, ale švédský důstojník obořil se na fojta, že dá vesnici vypáliti, nedostane-li vše, čeho žádá. Najednou však ozvalo se z blízkého lesa víření bubnů a řinkot zbraní. Blížilo se císařské vojsko. Švédové se dali na útěk k Bohumínu. Císařští jich několik dohnali a pobili. Některé pochovali na místě, kde dnes stojí kamenný kříž v Muglinově, ostatní u Pudlova, kde také místo je označeno křížem.

PRONÁSLEDOVÁNÍ EVANGELÍKŮ.

Kněžna Alžběta Lukrecia prožila konec dlouhé války, rozžehnavši se se životem r. 1653. Protože byla poslední z rodu Piastova na Těšínsku, spadla její země jako léno koruny české pod vládu Habsburků. Císař Ferdinand III. († 1654) udělil Těšínsko svému synu Ferdinandu IV., ten se však o zem vůbec nestaral. Hlavní starostí Ferdinanda III. bylo vyhubiti evangelíky. Násilné vnučování katolické víry zahájeno bylo nejdříve na Frýdecku, které koupili r. 1583 olomoučtí biskupové a jež přešlo brzy do rukou přísného katolíka Bartoloměje Bruntálského z Vrbna. Ten nutil své poddané pod pokutami k pilné návštěvě katolických bohoslužeb a hrozil podobojím ztrátou statků. Evangeličtí kazatelé byli vyhnáni ze země. Přesto se mnozí tajně zdržovali na dvorech šlechty, která se udržovala dále pevně ve své víře. Evangelické kostely byly zavírány a dosazováni k nim opět katoličtí kněží, většinou Němci a Poláci. Tu lid se tajně scházel v lesích a na horách, na př. na Goduli, a tam konal své modlitby. Držel se drobných zemanů, kteří dále houževnatě odporovali nařízením c. k. náboženské komise a katolickým farářům, již tehda byli často pochybných vlastností. Mezi takové patřili na př. farář Fojowski v Polské Ostravě a farář z Meziříčí u Bílska, kteří musili býti pro pohoršlivý život zbaveni svých úřadů. Ale brzy ustupovala i šlechta — a s ní lid. Za císaře Leopolda I. († 1705) jezdil přednosta náboženské komise Dr. Ottig (Otík z Dobřan) po zemi se žoldněří a slídlil po tajných kazatelích. Jednou v noci přepadl zámek Laryšův v Karvinné, po druhé zámek šenovský a opět jindy dvorec v Suché, kde chytil evangelického učitele, kterého v nejtuzší zimě odvedl v železech a košili za hrozného bití do Fryštátu. Evangeličtí kazatelé však dále vytrvale procházeli zemí. Jen na Frýdecku, hlavně v Dobré a u Bílska bylo poněkud více katolíků, kdežto ostatní obyvatelstvo zůstávalo věrno své staré víře. Ale tu se stal zemským hejtmanem karvinský pán Jan Frydrych hr. Laryš, který se pustil se vši horlivostí do šíření katolické víry. Nařídil, že evangeličtí sirotci musí míti katolické poručníky, děti musí choditi do katolických škol, měšťanem se může státi jen katolík. Evangelíci byli vyloučeni z úřadů, cechů, obchodů. Stavové si stěžovali u císaře, ale nepomohlo to nic. Ke konci vlády císaře Leopolda nabývala převahy ve všech zemích slezských víra katolická. V Těšíně se usadili jezuité a měli zde svou kolej, gymnasium s přípravkou a třemi, později pěti třídami. Byla to jediná vyšší škola v zemi a učilo se v ní hlavně latině. Kromě toho se zde také hledělo, aby žáci dobře vypadali, vážně se chovali, dobře se přetvařovali, nemluvili „sprostým“ jazykem mateřským a pod. Tehda také zaveden byl nový pozdrav, a to „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ Kdo zdravil jinak, byl stíhán trestem. Ostatní školství bylo

na velmi nízkém stupni. Učitelé, mající ve školách velmi málo žáků, sloužili hlavně farářům při obřadech. Také řemesly, písařstvím a šumařením si přivydělávali. Kostelů bylo dosti, ale nebylo kněží. Farnosti byly rozsáhlé, ale lidé musili choditi do kostela, aby nebyli trestáni. R. 1688 bylo na Těšínsku 22 kostelů zděných, dřevěných 48. U těchto bylo 36 farářů a několik „paterků“.

První nemocnice.

R. 1770 vznikla v Těšíně první jakási veřejná nemocnice, a to péčí řádu Milosrdných bratří. Bratři léčili a pečovali o chudé nemocné bezplatně. Užívali k tomuto účelu úroků ze svého jmění a různých milodarů. V městě byl ještě jeden špital městský, jak tomu bylo i v ostatních městech. Před tím léčili se lidé jen doma. Nemoci vyháněli natíráním různými mastmi, odvary z léčivých bylin, pouštěním žilou a také zažehnaváním.

TĚŠÍNSKO ZA VÁLEK TURECKÝCH.

V XVII. století přihnali se do Evropy Turci a zmocnivše se r. 1663 Nových Zámků na Slovensku, pronikli jejich pomocníci Tataři až do jižní Moravy. Nastal všude poplach a také na Těšínsku vše se připravovalo na obranu. Zemí procházela císařská vojska, žádající potraviny a j. Na obyvatelstvu se vymáhaly různé dávky, jako z piva, vína, loje, mýdla, obilí, ba dokonce i z komínů. Když se k tomu přidružila ještě neúroda, nastal hlad a nemoci, z nichž jen moru podlehl mnoho tisíc lidí. Také válkou s uherskými povstanci těšínská země trpěla. R. 1682 pronikla četa povstalců pod velením Petróczyho až k Bílsku a pobila v městě mnoho lidí, mezi nimiž byl i farář Burian. Za dalších nepokojů v Uhrách bylo v zemi nařízeno, že každý 20. muž musí na vojnu a Jablunkovský průsmyk byl silně opevněn šancemi a strážěn vojskem, a to až do porážky Turků r. 1683.

DOBA SLEZSKÉHO HRDINY ONDRÁŠE Z JANOVIC.

Po císaři Leopoldu I. následoval na rakousko-uherském trůně císař Josef I. († 1711). Za jeho vlády učiněny byly ústupky slezským evangelíkům. Tak vyrostl v Těšíně chrám Milosti, do něhož putovali pak evangelíci ze všech stran. Při chrámě zřízena byla i škola, na níž působili znamenití kazatelé. Bohužel po jejich nuceném odchodu škola opět poklesla.

FRÝDECKÝ ZÁMEK

V době Josefově, jeho předchůdce i nástupce, rozmohlo se v zemi velmi zbojnictví. Toto bylo zde vlastně také již předtím. Již stará obchodní cesta, vedoucí z Polska do Moravy, musila býti hlídána dřevěnými strážišti v Těšíně, v Šumbarku a Polské Ostravě proti lupičům, číhajícím zde na kupce. Teď se však rozvíjelo loupežnictví už tou měrou, že císař musil naříditi, aby se v Bezkydách a jinde mýtily lesy, jež poskytovaly útulku zbojnickým hordám, a aby se na kopcích usazovali lidé (paseky, javořiny) za různé dávky. Mezi tehdejšími zbojníky vynikl se svým řemesle Ondráš Šebesta z Janovic u Frýdku. On a jeho kamarádi přidružili se k zbojníkům slovenským a s nimi společně páchali mnohé zlo, hlavně na pánech a městech. I byla vypsána na hlavu Ondrášovu vysoká odměna, prý 100 dukátů. Tu se našel zrádce, ne však mezi lidem, ale přímo mezi Ondrášovou chasou. Byl jím Ondrášův sok, Juráš z Malenovic, který svého kamaráda zabil při taneční zábavě ve Sviadnově u Místku r. 1715. Mrtvola Ondrášova byla rozčtvrtěna a kusy těla na postrach ostatním vystaveny na rozcestích. Zrádci prominut byl trest za zbojnictví a ještě dostal statek na Morávce u Frýdku. Dlouho se však ze svobody netěšil, neboť pokračuje ve zbojnictví byl lstí zlákan do Frýdku a potom do Těšína, kde vpleten na kolo. Brzy poté lapen byl i Janošík ze Slovenska a jiní a také popraveni. Ostatní loupežníci se rozprchli. Tehda vystoupila vláda také proti cikánům a jiným dobrodružným lidem.

Jméno Ondráše z Janovic žije dodnes v duších těšínského lidu, a běda, kdo by si jen dovolil pomyslet, že byl lupičem. Ještě nedávno volal lid slezský o pomoc slovy pěvce Petra Bezruče: „Ondráš z Lysé — bratře Ondro!“, aby Ondráš pomohl ubohému lidu z útisku „markýze Géra“ a jeho pacholků. Volal lid a volá dále, neboť musí mít ve zlých dobách inspirátora k touhám po pravé demokracii a lepším žití. Ondráš je náš, byl a bude, a byl by již nejvyšší čas, aby jeho socha, představující ovšem ne zbojníka, ale bojovníka za osvobození z pout cizích, postavena byla v jeho rodném kraji.

Není dnes útulny Beskidenvereinu, které by nekrášlily obrazy nositelů kultury do slezských hor, na př. Wanitschka, Hadaszczoka a t. d., kde však jsou slezští lidé?

O Ondráši se zachovalo mnoho pověstí, které však podle některých historiků jsou k dějinám v odporu. Ondráš však je historickou osobou a víme o něm toto: Podle matriky na faře v Dobré, ke které patřily i Janovice, narodil se Ondráš 13. listopadu 1680 v Janovicích z otce Ondry Šebesty, fojta, a matky Doroty. O narození koluje tato pověst:

Fojt Ondra Šebesta měl všeho dost, se ženou žil již deset let spokojeným životem manželským, ale k dokonalému štěstí chyběly mu děti. Proto často obracel svoji mysl k Bohu, aby mu dopřál té radosti. Když ho jednou žena těšila, že je lépe nemít děti žádných, než takových, jež jsou pro zármutek, fojt odsekl: „Nic bych se ja z teho něrobil, i kdyby ten můj synek byl sum đas!“ Šebestka nato vykřikla: „Aby tě Bůh za takové řeči nětrestol!“ Neuplynul ani rok a mladá hospodyňka dostala v noci syna. Byla to prý podivná noc! K 11. hodině se ve vesnici tak silně osvítilo, že sousedé, polekaní, že snad hoří, vybíhali ven. Tu viděli, jak padá s nebe ohromná ohnivá koule zrovna před vrata fojstství, a pak, padnuvši na zem, jak hoří plným žárem. Vtom zaplakal u fojta kluk, který se právě narodil a ohnivá koule zmizela. Jelikož se to stalo dne 13., padla nešťastná třináctka na celý život Ondráše, který pak rychle spěl k tragickému konci ve Sviadnově. V krvi malého Ondráška vřela nevšední třeckavost, ba divokost. Ve věku tří let potkal na svých potulkách polem židovského obchodníka, kterému podrazil nohy a pak tak nemilosrdně kopal, že se obchodník raději vzdal a od takové rebelantské obce upaloval. Prvního vzdělání dostalo se chlapci ve Frýdlantě, odkud byl dán na piaristické gymnasium v Příboře, aby se zde připravil na kněžský stav, zbožné to přání matčino. Zde se dostal až do 6. třídy, ale když jej předčil jeden židovský student, pojal proti tomuto takovou nenávist, že jej pronásledoval tak dlouho, až musil z ústavu ven. Tak se vrátil k rodičům a měl se věnovati hospodářství. Na studiích však zpanštěl a tak se raději toulal po okolí. Jednoho dne zpozoroval, jak se dva muži namáhají, aby vytáhli kočár z hlubokého bláta. Kočár patřil hraběti z Pražma, který nabídl Ondráši místo sluhy na frýdeckém zámku. Tam byl hned pro svou šikovnost oblíben, hlavně však prý u paní hraběnky. Jak už to obyčejně bývá, postarali se „dobří lidé“ o to, aby hraběti se otevřely oči. Když se jednoho večera dříve než obyčejně hrabě z lovu vrátil, šel do zahrady a zde přistihl Ondráše se svou paní v besídce. Nyní čekal na příležitost k pomstě. Jednoho dne vybídl Ondráše, aby s ním jel do raškovického lesa na hon. Když se dostali doprostřed lesa, vyskočili na zapísknutí z křoví zakuklení muži, kteří přivázali Ondráše ke stromu a tloukli jej tak, až krev tekla. A hrabě kojil svou žárlivost: „To jest mzda za to, ty sprostý pacholku, že jsi se odvážil své znaky povznést na svou velitelku! Zde pod tím stromem zahyneš!“ Vtom vynořila se z křoví čarodějnice a přistoupivši k Ondrášovi, vysvobodila jej, vymínivši si, že nebude nikdy na Boha mysliti. Pak jej potřela divotvornou masťou a podala mu obušek, který musí nositi neustále s sebou a jímž jen může býti také usmrcen, pak pistoli,

ONDRÁŠ Z JANOVIC

kerou nikdy nechybí a skleničku, kterou když obráceně postaví, každého na místě upoutá. Strašidlo zmizelo. Ondráš se vrátil domů. Brzy na to slavili v Janovicích krmáš. Ondráš se dal vášnivě do tance se svou švarnou sousedkou Haničkou, po které však toužil jeden dragoun. Došlo k bitce, ve které zůstal voják ležeti mrtev na zemi. Ondráš mysle, že se dopustil vraždy, utekl do lesů, kde se dostal do společnosti pašeráků a zamilovav si výstřední život, utvořil z pronásledovaných tehda sedláků a bývalých vojáků loupeživou tlupu. Od té chvíle nastaly v horách a pod nimi nejisté doby, ba ani Hukvaldy nebyly ušetřeny. Zbojníci pálili, přepadávali kupce a pány, ale vždy a všude mluvilo se o velkomyslnosti a šlechtnosti Ondrášově. Tak vyléčil v Janovicích opilce Sobotu, v Pol.

Ostravě zachránil poddanému Křístkoví vepře, u Brušperka poučil lenivé pašáky o důležitosti práce, dal posaditi nenasytnou Křístkovou u Frýdku na cvočky, ale největší nenávisť choval v srdci proti židům, Němcům a šlechtě.

Lid dobře rozeznával lupiče s dobrým srdcem od lupiče pravého. Tak vzpomíná také zbojníka Pročpaka, který drze přepadával salaše, na nichž kradl Valachům ovce a brinzu, což mu vyneslo oběšení, a také zbojníka Targalíka, který, kde se octl, kradl, pátil, vraždil. Toho nebylo možno se světa zprovoditi, neboť kulky z ručnic se od něho jen odrážely. Ale přece někdo na něj vyzrál. Byl to jeho příbuzný Jura z Lomné, který věděl, že Targalík může zahynouti jen vlastní střelou. Pozval jej jednou k sobě a zašli si do hospody. Targalík se opil tak, že sotva stál na nohou. Když šli domů, musili přejíti řeku po úzké lávce. Toho využil Jura. Strhl najednou Targalíkovi pušku s ramene a střelil do něho. Zbojník spadl do vody a utopil se. Od té doby se říká v okolí Lomné: „Jura z Lomné, kopidol (hrobař), Targalíka vykydol.“

BÍLÝ KŘÍŽ V BEZKYDÁCH.

„Tam pod horama, pod vysokýma, k nebi co zvedly své témě, tam žije krása nevykreslená, nevyzpíváná, nezpodobená, krása té goralské země“ (P. Bezruč). Možno směle říci, že nejhledanějším turistickým místem Bezkyd je hora Sulov, pnoucí se na rozhraní tří zemí: Těšínska, Moravy a Slovenska, nesoucí nejčastěji jméno Bílý Kříž. Zde je slezský ráj, uprostřed jehož ladné harmonie trčí na Sulově, vysokém 943 m, nevysoký, jasně bílou barvou natřený dřevěný kříž, chráněný prostým plůtkem a okrášlený dvěma stříbrnými smrčky. Jaký jest asi jeho původ? Snad zde padl, snad zmrzl a byl zde pak pochován pro velikou vzdálenost hřbitovů některý z „bandurů“ čili „abšaurů“, t. j. finančních strážníků, kteří kdysi hlídali hranice před „pašeráky“ čili „podloudníky“, „švercujícími“ tudy sůl z Polska a tabák z Uher. Tabák a sůl nadělaly před 200 lety

lidem mnoho starostí; aby sůl zlaciněla, zaveden byl na ni monopol. Tu však odebíraly sůl vrchnosti, nutivší poddané k největšímu odběru, aby na ní co nejvíce vydělaly. Tak se počla sůl pašovati a vláda měla ještě více nepřijemností. Podobně bylo s tabákem. Ten se dostal k nám již za císaře Ferdinanda II. a lidé brzy holdovali jeho užívání. První vystoupila proti němu církev, ale její členové propadli brzy kouření a šňupání. S počátku se obchodovalo tabákem volně, ale později pronajat byl jeho prodej židovi, čímž se zdražil. Tu opět pomáhali podloudníci, kteří přenášeli tabák z Uher. Tak byl Sulov jevištěm častých potyček a tak zde vyrostl kříž, který někdo původně natřel vápnem, aby nepodléhal zkáze, později pak byl natírán milosrdnou rukou bílou barvou. Podle jiných padlo zde za obět moru několik finančních strážníků, kteří musili býti na místě pochováni a jejich poslední útulek označen výstražným znamením.

Podobné hroby najdeme i na jiném místě Morávky, a to ve Skalce u Slovočunky, kde jich je 7, ale bez křížů. V těch místech nikdo nezakopne do země, neboť co prý pojala ve své lůno hlína, ať odpočívá v pokoji.

O Sulově

koluje v kraji několik pověstí. Tak prý pod kamenem, zaraženým do země na rozhraní tří zemí s písmeny MSU a zvaným Trojačka, je prý zakopán dlouhý stůl, na němž kdysi pořádali tři potentáti hostinu a hráli karty. Zde prý se také sejdou po poslední vojně všichni zbylí spravedliví, aby vyčkali posledního soudu a odměnění byli královstvím božím. Nejvíce se však mluví o pokladech. Proč by zde nebyly? Vždyť tudy prošlo tolik kupců a jiných lidí, kteří si zde snad uschovali peníze a šperky ze strachu před zbojníky. Jedna z pověstí zní:

Poklad na Sulově dostane jen ten, kdo zná slova, proslovená při jeho ukrytí. O pokladu slyšel také jeden horal, který si umínil, že jej musí dostat. Vypravil se na Štědrý den s pytle, krompáčem a lopatou do hlubokého lesa. Byla tehda tmavá zimní noc, že se člověku úzkostí srdce svíralo. Když byl na místě, pustil se do práce. Vtom počly hromy bítí a najednou objevil se v oslňujícím světle král Bezkyd, hlídající poklady ve své říši. Ten zaklnul tak mocně, že se strhla ještě větší bouře, která odnesla muže, toužícího po bohatství, daleko do propasti, odkud se jen stěží dostal domů.

Podobnou pověst slyšíme o pokladu na hoře *Stožku*. Tam prý si uschovali loupežníci peníze, které ukradli v zámku ustroňském. Protože se o tom vypravovalo v celém okolí, vypravili se tři goralí, aby ten poklad vyzvedli. Vybrali si k tomu Velký pátek, kdy se za čtení pašijí všechny poklady otvírají. Když našli tajemnou díru, počali dva kopati, zatím co třetí četl ze zaklínajících knihy. Najednou vykutálel se ze země kotlík plný zlatých dukátů. Goralí chtěli jej zvednouti, ale protože byl příliš těžký, odložil třetí čarodějskou knihu a chtěl jim pomoci. Vtom vyšlehl ze země plamen a poklad se opět propadl do země.

Pověst o hoře Jírové.

O hoře Jírové u Jablunkova (839 m) se vypravuje, že do ní vedla kdysi veliká díra a v té že sídlil zlý duch. Toho jednoho dne napadlo, aby si u vchodu vystavěl mlýn na lidi. Pustil se ihned do stavby, ale jeho podnikání překazil

kohout, který v blízkosti zakokrhá. Mlýn se propadl a s ním i zlý duch. Také Jírová chová prý v sobě poklady, o čemž se vypravuje toto:

V Polsku žil kdysi jeden bohatý žid, který měl tolik dukátů, že si už s nimi nevěděl rady. Hledal místo, kde by je ukryl. Tu ho napadlo, že by snad byly nejbezpečnější v kamnech. Schoval si je tedy tam. Ale tu přepadli jeho dům zbojníci. Hledali, a když dlouho ničeho nenašli, sekl jeden ze vzteku šavlí do pece. Pec se rozsypala a z ní se vykutálelo tolik zlatých plíšků, že jimi celá sednice zazářila. Zbojníci sebrali zlato a žida a utíkali na Těšínsko, kde na Jírové zakopali peníze do země, židovi pak stali hlavu a položili na veliký kámen nad děrou. Ať prý si hlídá své poklady lépe po smrti než za živa!

Jedna díra v Jírové je prý tak hluboká a dlouhá, že vede až do hory Goduly nad Komorní Lhotkou. Jeden pastýř přivázal prý svému psu na ocas lísteček a pustil jej do díry. A víte co? Pes vyšel za tři dni z Goduly ven.

Poklad v Doubravě u Orlové.

V Doubravě mají výšinku, t. zv. „Opičí“, na které prý stál kdysi hrad, náležející loupežníkům, kteří zde zakopávali své lupy. O tom se častěji mluvilo v okolí a tak jednoho dne vybralo se několik občanů, aby poklady vynesli na světlo boží. Když došli na místo, nakladli dokola kořeni a doprostřed naložili zbytky zprachnivělých rakví. Po delším zařikávání zapálili dříví a pak se chopili motyk, aby se pustili do kopání. Vtom však vyskočila odněkud z neznáma před ně černá obluda. Občané praštili motykami o zem a úprkem pádili k domovu. A víte, kdo to byla ta hrozná obluda? Divoká kočka, kterou vyrušili občané ohněm a dýmem z klidného spánku.

Poklad v Lipině u Frýdku.

V Lipině, dříve Karlova huť zvané, části obce Lískovce, mají prý také poklad a to pod třemi lipami. Jednou se domluvili tři chudí občané, že poklad vyzvednou. Ale povídali! Sešli se a kopali úsilovně do půlnoci. Tu narazily jejich motyky na něco tvrdého a oni už jákali, že jejich bída blíží se konečnému konci. Vtom objevil se jim ve tmě červený mužik s bílou bradou, držící v ruce provaz, a ten zabručel: „Koho z vás mám prvního pověsit?“ Vesničané nelenili; zapomněli na zlato i na bídu a pelášili odtud, až se za nimi prašilo.

Jak to dopadlo ve Skřečoni.

Není tomu dávno, co žili ve Skřečoni u Bohumína tři sedláci: Stáňa, Káňa a Benda. Když se jednou sešli u lutyňského kostela, vypravoval Benda, že ví o pokladu, zakopaném v blízkém lese Borku. Domluvivše se, sešli se o Velkém pátku. Benda přišel s dalekohledem a rýčem, ostatní s motykami. Když vstoupili do lesa, Benda se díval dalekohledem tak dlouho, až poklad spatřil. Pak poručil, aby se kamarádi dali rychle do práce, aby však nic nemluvili. Co čert nechtěl, z lesa vyjel černý kočár, tažený koňmi, z nichž každý měl jen tři nohy — a přímo k nim. Pán, sedící v kočáře, ptal se, zdali dorazí ještě do půlnoci do Bohumína. Sedláci mu neodpověděli. Za chvíli přišel k nim člověk, který táhl trakař s polovičním kolečkem a proto musel vždy toto obrátet. Ten se zeptal, zdali dožene ještě toho pána v kočáře. To Benda dohřálo tak, že zařval: „Ani do smrti ho nedoženeš!“ V tom okamžiku zmizel poklad, při čemž se strhla taková vichřice, že vítr zanesl Benda až do Lutyně, Káňu do Skřečoneš a Stáňu do Bohumína. Když se opět sešli, umínili si, že více za poklady nepůjdou.

A konečně —

čarovné hodiny v Návsi u Jablunkova.

Lid z Návsi slýchával již od dávných dob, že nedaleko tamější myslivny uloženy jsou v zemi čarovné hodiny, které občas v zemi tikají, ba i bijí. I domluvílo se několik lidí, že hodiny vytáhnou. Ale jak už to bývá při dobývání tajemných věcí ze země, i tu zarachotily hromy, šlehaly blesky a zaburácela divoká vichřice tak, že zvědavci nechali hodiny hodinami a prchli.

TĚŽKÉ CHVÍLE ZEMĚ TĚŠÍNSKÉ.

Nástupce císaře Josefa I., Karel VI. († 1740), udělil Těšínsko vévodovi Leopoldu Lotrinskému, který se však v zemi neukázal a zastupoval jej zde zemský hejtman. Tehda vypukl v zemích slezských i sousedních příšerný mor. Byl to následek válek s Turky a Francouzi a také neúroda. Z moru šla strašná hrůza. Lidem se vyhazovaly na těle boule, zmodrali a do dvou dní umírali. Proti hrozné nemoci hledaly se různé prostředky, jako cibule, česnek, ocet, vykuřování a pod., ale zapomínalo se na to hlavní — na čistotu. Tehda jen v Těšíně samém uhynulo na 1500 lidí. Pro nedostatek místa na hřbitovech pochovávaní byli zemřelí i na zahradách, v polích a samotách. Tím vzniklo mnoho obrázků a křížů. Ale ještě jiné věci sužovaly lid. Byly to časté požáry. Nebylo také divu, neboť domy byly většinou ze dřeva. Tak vyhořel Těšín r. 1720, Bohumín r. 1745, Frýdek 1688, Skočov, Strumeň a Jablunkov několikrát.

Jak vznikl Skočov.

Nedaleko hranic na polské straně leží malebné městečko Skočov. Tam kdysi sídli knížecí purkrabí. Jeden z nich, Jan Tilgner, zanechal nám po sobě velmi zajímavý deník, psaný česky. O původu jména městečka se vykládá, že tam skočila kněžna Vanda do Visly. Jiná pověst praví: Jednoho roku uhodila v kraji velmi tuhá zima. A tu za krutého mrazu chodila zde po chalupách chudá žena, nabízející ke koupi vejce. Poněvadž ji všude odbývali, rozhněvala se na bezcitné lidi. Aby zapila zlost, zašla ke kašně, ale tu jí na náledí ujela noha a ona spadla na vejce. Neštěstí ji dojalo tou měrou, že vykřikla prokletí a městečko „skočilo do země“. Na tomto místě prý později vzniklo městečko Skočov.

Skočov je rodištěm blahoslaveného Jana Sarkandra, který se zde narodil r. 1576 ze šlechtické rodiny Gureckých z Gorníc, odtud pocházel též David Johannes, pastor bratří moravských na panství lipnickém.

Bohumín.

Původ Bohumína klademe do pradávných dob, kdy se zde již tehda křižovaly dvě důležité obchodní cesty: Praha—Krakov a moře Středozezemní—moře Baltické. U křižovatky na řece Odře usazovali se nejen převozníci, ale i prů-

vodci pocestných, čímž vznikla osada, zvaná s počátku podle vznešenější osoby Boguna — Bogun. Po prve slyšíme o Bogunu r. 1256, a to jako o pohraniční osadě na hranicích českopolských. Po nějakém čase vyrostlo z malé obce opevněné městečko, které ztratilo svůj slovanský název, pokřtěno jsouc r. 1305 na Odirbergh. R. 1335 vystavěl Pasko-Pašek z Borutova na levém břehu Odry v dnešním pruském Annaberku tvrz, zvanou Barutswerde. V držení „Bohunčí“ následovali později páni z Tvorkova a Bělík z Kornic, kterému potvrdila knížata ratibořská r. 1428, vlastní to majitelé panství „všecek statek“. Podle toho nenáleželo Bohunčí původně ke knížectví těšínskému. Na panství se vystřídalo mnoho majitelů, z nichž posledním byl Larisch-Mönnich. Ztíchla stará křižovatka v městě Starém Bohumíně, aby oživilo jeho okolí křižovatkou novou, totiž železných drah, kde vznikl Bohumín Nový čili Bohumín-nádraží, v jehož blízkosti vyrostlo také několik velikých průmyslových podniků.

DOBA CÍSAŘOVNY MARIE TEREZIE.

Po smrti Leopolda Lotrinského obdržel Těšínsko jeho syn František Štěpán, manžel Marie Terezie, a po něm dcera jejich Marie Kristina, provdaná za Alberta saského.

Císařovně Marii Terezii nemohlo nic jiného tolik zkaliti život jako ztráta větší části Slezska. Hned po smrti jejího otce vtrhl do Slezska pruský král, Bedřich II., a jeho vojska obsadila r. 1741 Opavu a brzy nato Těšín a průsmyk Jablunkovský. Jediní, kdož vítali vetřelce, byli evangelíci. Protože císařské vojsko nemělo proti Prušákům úspěchu, uzavřela císařovna s nimi r. 1742 příměří ve Vratislavi a pak mír v Berlíně, kde postoupila Bedřichovi celé Slezsko až na Těšínsko, část Opavska, Krnovska a Nisska. A když se císařovna po vítězných bojích s Francouzi a Bavyry chystala k odvetě, přepadl Bedřich opět české země i Těšínsko, které tehda statečně hájili Gorali. Konečně Prušáci přece zvítězili a Slezsko, t. j. přes 36.000 ze 40.000 km², bylo prohráno. Marie Terezie, která oplakávala ztrátu Slezska jako ztrátu svého nejdražšího dítěte, doufala dále. Ale mylila se. Bedřich nevyčkal, až se císařovna připraví, a zahájil hned t. zv. „válku sedmiletou“ (1756—1763). R. 1758 napadl Těšínsko, kde uložil obyvatelstvu válečnou daň ve výši 40.000 sl. tolarů, 20.000 dávek ovsa, sena, slámy a t. d. Jako záruku odvedl si do Opavy některé znamenité osobnosti, kterým se však podařilo ze zajetí uprchnouti. Brzy nato byli Prušáci z Opavy vytlačeni a koncem r. 1758 obsadil Těšínsko rakouský pluk, složený hlavně z Italů. Těm se vedlo zde špatně, neboť nebyli zvyklí na drsnější podnebí a proto jich zde mnoho onemocnělo a zemřelo. Těšínsko trpělo dále. R. 1759 vpadli sem opět Prušáci, a to hlavně proto, aby zde vyhledali uprchlého biskupa vratislavského, hr. Šafgoče — a nedali tak dlouho pokoje, až to dokonale vyhráli mírem v Hubertsburce u Lipska r. 1763.

Zřízení zemské. Nyní spojila císařovna zbylé části Slezska v jednu korunní zemi, pro jejíž správu byl zřízen v Opavě královský úřad. Tomu byly podřízeny knížecí a vrchnostenské úřady. Knížectví těšínské se rozdrobilo na několik částí čili panství, na př.: Frýdecko, Bílsko, Fryštátsko, Německou Lutyni, Rychvald, Ráj, Petrovice a Bohumín. Z těch jen Bílsko povzneslo se na knížectví bílské. Ostatní dědiny náležely šlechtickým rodinám, na př. Polská Ostrava Sedlnickým a pak Wilczkům, Šenov Skrbenským a t. d. Na vesnicích byli kromě sedláků poddaných i svobodní a jejich grunty sluly „volenství“. Svobodní sedláci nekonali robot, ale naturální a peněžité dávky dávat museli. Někteří měli tato práva již několik set let stará. Soudní moc nad poddanými vykonávali knížata a stavové pomocí svých úředníků. Stavové podléhali opět právu zemskému, kterému předsedal zemský hejtman nebo zemský maršálek knížectví těšínského. Odvolání bylo možné jen do Prahy. O spravedlivé konání práva se staral královský fiskál se sídlem v Těšíně. Mimo to byl na Těšínsku úřad zemského staršího, který měl na starosti správné rozdělování a odvádění daní, jakož i bezpečnost země. Podřízen byl královskému úřadu v Opavě. Zemští starší a úředníci byli placeni z domestikálního fondu, na který přispívali poddaní i vrchnost. Sněm se scházel v Opavě. Tam zasedal kníže těšínský, bílský, biskup vřatislavský, kníže opavský, krnovský a zástupce stavů knížectví opavského a krnovského. Předsedal zástupce knížete těšínského, ježto tento náležel k císařskému rodu. Sněm zasedal jednou do roka, a to jen proto, aby milostivě vyslechl, čeho si císař přeje na daních; jinak neměl významu. O hospodářství země se staral slezský konvent, složený ze zástupců knížat a statků opavsko-krnovských, jehož úředníci dohlíželi na katastr pozemkový, rozvrhovali daně, vybírali tyto a odváděli a vedli seznam šlechty. Města Bílsko, Frýdek, Fryštát a Bohumín spravovaly městské rady, které podléhaly vrchnostem. Jablunkov, Skočov a Strumeň byla městy knížecími, podléhajícími správci koruny těšínské. Těšín byl městem královským a spravovali jej purkmistr a primátor. Moc soudní vykonávali ve městech přísežní, rychtář a písař za předsednictví fojta. V Těšíně byl kat, kterého vydržovala i ostatní města. Městské úřady mívaly později zkoušeného právníka čili syndika, který mohl souditi i poddané vrchnosti. Správu vesnic měly t. zv. „dědiny“ nebo také „hromady“, v jejichž čele byli „burmistři“ a vrchnost zastupovali fojti. S počátku bývali fojtové dědiční, kteří měli různé výsady. Ti podávali rozkazy vrchnosti a nesplnila-li hromada nařízení, jak se to jednou stalo v Bruzovicích, byla celá uvržena do žaláře.

32 *Hořký život poddaných a jeho zlepšení.* Vznik poddanství spadá do velmi starých dob dějin českých. Nejhůře se však vedlo lidu po

30leté válce, kdy země české byly zpustošeny a vylidněny, česká šlechta vyhubena a český člověk ztratil veškeré právo na život, neboť náležel pánovi se statkem, rodinou, duší i tělem. Sedlák musel robotovati na panském pět dní od východu slunce do noční tmy se svým potahem, bez stravy, ale vždy v očekávání, že ještě bude bit. Podobně žili chalupníci. Lidem nesvobodným se říkalo dominikáli nebo rustikáli. První byli lidé, sedící na panském majetku, kteří za užívání chalupy, zahrádky a kousku pole byli povinni vrchnosti různými dávkami a robotami. Tak okolo roku 1771 platili gruntovní daně 36 kr až 1 zl 12 kr, odváděli 1 i více prádel z panského lnu, pracovali 2—3 půldny týdně, chytali pro pány ryby a zvěř, koupali a stríhali ovce, hlídali zámek a úrodu (hláska), konali posílky, čistili mlýnské strouhy a v zimě mlátili za 13. míru. Někteří se částečně nebo i úplně od robot osvobodili, ale platili za to zvláštní poplatky. Rustikáli byli opět sedláci, polosedláci, zahradníci a chalupníci, které povolala vrchnost kdysi na svou půdu a propůjčila jim tuto za různé dávky peněžité i naturální a za roboty. Tak na př. platil sedlák gruntovní daně o sv. Jirí a Michalu 54 kr až 1 zl 24 kr, obilného dával po čtvrti vratislavské míry (18 l) pšenice, ovsa a rži, pocty 2 slepice a 18 vajec, 1 štuku prádla a robotou byl povinen ročně 70 dní tažných (kdysi 140) s voly nebo koňmi a 78 dní pěších s 1 osobou. Mimo to byl povinen dávatí faráři „tacmo“, t. j. desátky. Chalupníci a ostatní pracovali a platili méně. Všichni poddaní museli také odebíratí z panského pivovaru a palírny pivo a kořalku, někdy tolik, že toho nemohli spotřebovatí, na př. sedlák ročně 1 vědro piva, t. j. asi 57 l a 2 kvarty kořalky (asi 2 l). Poddaní se nesměli bez dovolení stěhovati, ženiti se a vdávati, dávatí děti na řemesla a studie, a dorostlé děti byly nuceny ke službám zámeckým. Za válek s Pruskem stouply daně a dávky tak, že lid toho již nemohl unésti. Vrchnosti neplatily žádných daní a úředníci, kteří měli poměrně malé platy, snažili se, aby si to nahradili na poddaných. Při robotě užívali drábi i úředníci tělesných trestů, někdy takových, že i lidem roztřístili kosti. Když si poddaní stěžovali, zakázala císařovna trestati holí a doporučila žílu. Často se stávalo, že utiskovaný lid prchal do Polska nebo do Pruska, kde byly poměry snesitelnější — nebo se bouřil. Prvním, kdo se na Těšínsku postavil včelo ubohých, byl Ondra Foltýn, sedlák ze Starého Města u Fryštátu se svým sousedem Pavlem Foltýnem, Michalcem z Petrovic, Sobotou z Dětmárovic, Hurtou a Kupkou z Datyň. Ondra Foltýn vybral se jednoho dne do Vídně, aby tam císařovně požaloval na utrpení svého lidu. Byl však chycen a uvězněn v Opavě. Když jej propustili, svolal všechny sedláky z okolí do lesa, kde na jeho popud všichni s rozhodností prohlásili, že chtějí úplnou svobodu. Někdo je však zradil, přišlo vojsko a rozehnalo je. Sedláci se však bouřili dále a chtěli

dokonce zahnatí vojsko. Pokus se ovšem nezdařil. Tu Ondra šel po druhé a pěšky do Vídně. Ale byl opět zatčen a uvězněn v Těšíně. Když se dostal ze žaláře ven, nastal v zemi na čas klid. Přijela komise a vyšetřovala stížnosti sedláků. Když však odjela, mstily se vrchnosti teprve na lidu. Tu Ondra pustil se po třetí k císařovně. Ale i teď se k ní nedostal; byl opět chycen a uvržen do hrozné kobky na Špilberku — kde také mizí po něm stopa. Nespokojenost lidu nebyla tím zlomena, ba se zvyšovala. Nežádáno už jen úlev, ale zrušení roboty vůbec. Tu císařovna viděla se nucena zavést t. zv. „urbariální komise“, které měly vyšetřiti poddanské poměry a zároveň vydati „robotní patent“, podle kterého se robota vyměřovala podle berní povinnosti, čímž byla robota u všech sedláků uvedena na tutéž míru a nesměla býti od vrchnosti libovolně zvyšována. Tak Ondrovo utrpení přineslo lidu přece kus lepšího života. V té době provedena byla i konskripce měst, vesnic, chalup a t. d. Podle této bylo r. 1770 na Těšínsku 8 měst, 240 vesnic, chalup s tažným dobytkem 5034, bez tažného dobytky 9772, obyvatel 112.850, židů 680, koní 14.770, volů 3093.

Z dob těžkého poddanství zachovalo se v zemi několik pověstí. Jedna z nich pochází z *Petřvaldu* u Ostravy a zní: Nedaleko Petřvaldu stál kdysi dřevěný dvůr, v němž přebýval dráb Holota. Byl to člověk velmi zlý, který sužoval poddaný lid, jak jen mohl. Jednoho dne vyjel si na koni do polí, kde pracovali poddaní. Když na jednom poli řádně lidem vynadal a jednoho i zmrskal, jel na pole jiné, aby pokračoval. Protože tam chtěl býti co nejdříve, pustil se přes močály, v nichž už několik lidí utonulo. Sorva přijel doprostřed, počal se jeho kůň bořiti do bahna. Cítě nebezpečí, počal volati o pomoc. Ale lid si schválně nevšímal „psího hlasu“ a tak zmizel Holota i s koněm v bahně. Od té doby se říká tomu místu „Holotovice“ a lidem s bezcitným srdcem „Ty holoto!“.

Jablunkovský upír.

Kdysi vládl na Mostecku u Jablunkova šlechtic Kapel z Lalohu. Ten se napáchal na svých poddaných tolik zla a ukrutností, že jeho duše nemohla míti ani po smrti pokoje a vtělila se prý v ošklivé zvíře, které musilo za trest pobíhati dlouho lesem a zoufale výti. Jednou pozval si tento ukrutník na svůj zámeček několik šlechticů. Poněvadž bylo krásné počasí, zajeli si všichni do lesa a tam hodovali. Mezi řečí počali se škádliti, kdo prý z nich dovede nejlépe střílet. Vtom kráček proti nim mladý goral, vracející se odněkud se svatby. Kapel, chtěje ukázati svým druhům své umění, uchopil ručnici a počal po goralovi střílet. Ale protože byl podnapilý, šly všechny rány mimo. To bylo něco pro společnost. Kamarádi se smáli, až se za svá tlustá bříška chytali. To dopálilo Kapla tak, že poručil svému pobočníkovi, aby na goralu pustil všechny psy. Goral tuše hrozně nebezpečí, vyskočil na nejbližší strom. Když ani psi nic nesvedli, počal Kapel jak posedlý střílet na strom. Najednou se však u něho projevil účinek pozitivního alkoholu a spadl na zem. Goral byl tím zachráněn, ale jen na krátko. Utekl se do hor k pastýřům, kde pobyl až do zimy, kdy pastýři

hnali opět svůj dobytek do údolí. Goral šel s nimi. Sotva se však objevil ve vsi, byl tu už dráb a odvedl jej na zámek. Tam po krátkém vyšetřování položili ho na lavici a tloukli lískovkou tak dlouho, až omdlel. Pak měl na nějaký čas pokoj. V dědině zamiloval se do jednoho děvčete, které by si rád vzal za ženu. To se mohlo státi jen se svolením vrchnosti. Děvče bylo však tak švarné, že se líbilo i panu Kaplovi, který jednoho dne zkrátka nařídil, aby přišlo k němu na zámek. Poněvadž toto vědělo, co naň čeká, nešlo. Kapel rozvzteklén svolal pacholky a všichni hnali se k chalupě nevěstině. Když počali bušiti na okna, poradil otec děvčeti, aby prchlo se svým ženichem do hor. I vystoupili oba spěšně na půdu a vyskočivše odtud sklopcecm dolů, utíkali k blízkému potoku. Kapel nelenil a hnal se za nimi. Když viděl, že jich už ve tmě nedožene, vystřelil za nimi. Zazněl výkřik, pronásledovaní však unikli. Kaplův výstřel zasáhl dívku do nohy a ženich musil ji v náručí nésti do hor. Tam se setkali se starým žebřákem, kterému kdysi umrzly ve vězení Kaplově nohy. Ten již také dlouho toužil po pomstě a proto navedl mladého gorala, aby vlákal nějak Kapla do hor. Nebylo však toho potřeba, neboť Kapel, vyšed si jednoho dne na lov, přišel sem sám. Na pochůzce lesem vplel se mu do cesty žebřák a namluvil mu, že našel v jedné opuštěné chatě poklad. Zchudlý šlechtic spěchal rychle se žebřákem a když vešli do chaty, vyskočil zpod hromady chvojí goral, rychle svázal se žebřákem pána, nechali jej ležeti na zemi a odešli. Tomu se však podařilo sprostiti se pout a vyšel z chaty. Byla studená zimní noc. Dlouho bloudil lesem, až umořen zimou a hladem klesl do sněhu. Pána nebylo. Na jaře našli gorali v lese mrtvolu, ohlodanou vlky. Tak končil bezcitný pán mostecký.

KONTRIBUČNÍ FOND.

R. 1748 byl zřízen v zemích rakouských pro případ neúrody a hladu t. zv. kontribuční fond obilní a bylo nařízeno, aby všichni poddaní, kteří měli půdu, sypali určité množství obilí do společné sýpky. Takové sýpky a u nich vzniklé peněžní fondy poskytovaly lidu ve zlých dobách obilí na setbu a chléb, ba i peníze na dobytek. Později z toho byli placeni i lékaři, porodní báby a chudí. R. 1833 činil kontribuční fond na Těšínsku 18.275 zl. 42²/₄ kr konvenční mince, na obilí bylo zde 3544 měřice pšenice, 25.037 měřice žita, 3424 ječmene, 44.714 ovsa. Peněžní fondy zůstaly dodnes a vzrostly na několik milionů Kč. Občané z domů, které kdysi sypaly, dostávají dodnes úroky z fondů.

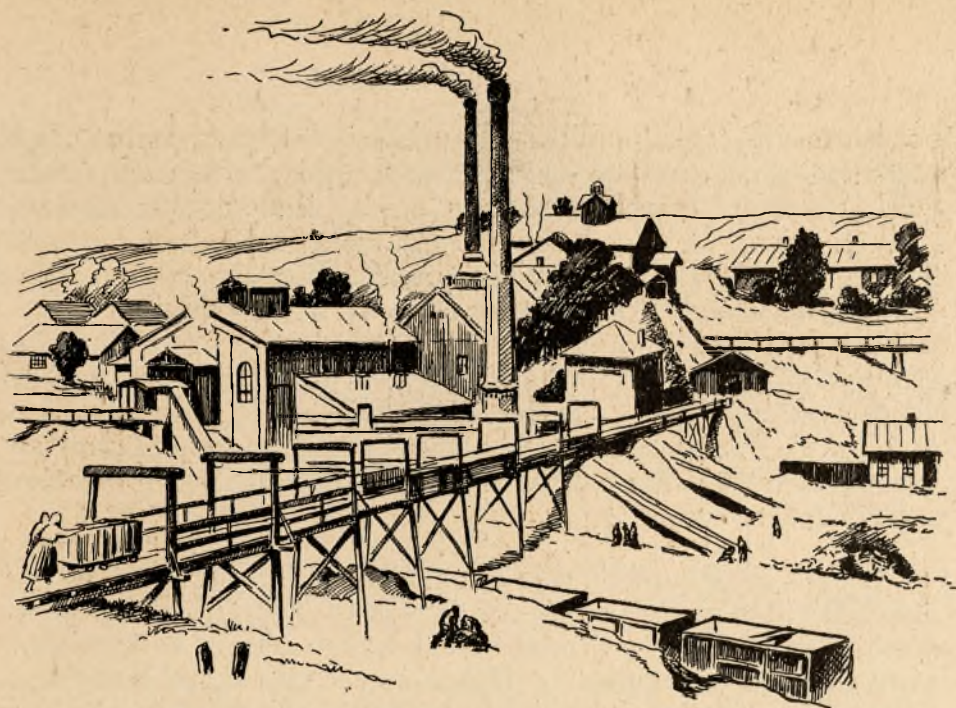
POLNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

První obyvatelé Těšínska zabývali se hlavně zemědělstvím, jež bylo velmi jednoduché. Dobytek se pásł od jara do podzimu venku, v zimě pak byl uvázán ve chlévech, kde dostával jen nejnütnější po-

travu. Půda se málo hnojila. Když již byla chuda, nechala se ležeti úhorem jako „příloh“. Pak se zde pásal dobytek jedno nebo více let, načež se půda opět obdělávala. Oralo se s počátku jednoduchým hákem. Pluh se sem dostal mnohem později, nejdříve ovšem na větší statky. Na polích se pěstovalo hlavně žito (rež), stoklasa, ječmen, oves, proso, pohanka, hrách, bob, řepa a něco pšenice (žito). Dobytku se věnovala větší péče až v XVIII. století, kdy se tento počal chovati v horách po způsobu švýcarském. Do r. 1768 nesměl poddaný prodávati zemědělských výrobků. Když tento zákaz byl zrušen, vzchopili se uvolnění sedláci a věnovali více píle svým polím a dobytku. Na vesnicích i v městech pásal se dobytek na pastviskách (Skotnice, Fifejdy v Mor. Ostravě, t. j. Viehweide a pod.). Tyto byly r. 1768 zrušeny, jen pastviny pro ovce byly ponechány. Přesto dodnes mají některé obce svá veřejná pastviska, a to buď obecní nebo družstevní. Za panování Marie Terezie a Josefa II. snažily se vlády co nejvíce povznéstí polní hospodářství, což se dělo poučováním lidu o různých nových rostlinách, dobytku, škůdcích zemědělství a pod. Tehdy počalo se také pilněji provozovati včelařství.

Dlouho se zde nevědělo o dnes tolik důležité plodině — bramborech. Tyto se k nám dostaly z Jižní Ameriky a přinesli je do Evropy v XVI. století nejspíše Španělové. S počátku se pěstovaly jen jako rostlina ozdobná. Teprve v XVII. stol. poznáván byl zvolna jejich užitek, ačkoli Hanáci prý se jich báli jako čert kříže, že jsou jedovaté. Nejdříve se ujímaly v horách, kde byla větší bída. Své jméno nesou od Braniborů německých, u nichž byly hojně pěstovány. Slují také „erdeple“, t. j. Erdäpfel čili zemní jablíčka, zemáky nebo také zemíaky, ale na Těšínsku jen „kobzole“. Poslední pojmenování není dosud jasně vysvětleno, ale vzniklo nejspíše ze slova „obzolat“, t. j. obalit, na př. knedlíky „obzolané“ moukou, neboť brambory bývají obaleny hlínou. Podle jiného názoru začal brambory ve Slezsku pěstovat zahradník Kobzel na Hor. Hlohově. Dokázáno je však, že první kobzole pěstoval zde těšínský purkrabí Kaiser, a to r. 1735. Bohužel lid z úrodnějších krajů byl tvrdošíjný a bál se nové rostliny, která se více pokládala za užitečnou pro dobytek. Musil přijíti hlad, který zde pomohl.

R. 1771 došlo k válce o dědictví bavorské, zvané také válkou bramborovou. Tehdy přivykl lid od pruských vojáků na brambory a počal si jich vážit. Tu však chopily se pěstování nové plodiny vždy vypočítavé vrchnosti, aby z ní vyráběly líh. V té době zlaciněla kořalka a počal se šířit alkoholismus. Kobzole se zelím a naopak jsou zde dodnes hlavní stravou horského lidu (dnes i v průmyslovém kraji) a zajímavé je, že těšínský Slezan dá vždy a všude přednost při pří-

JÁMA ZVĚŘINA — STARÝ STAV

krmu bramborům a pochoutkou mu zůstávají vždy výrobky z bramborů, na př. kobzolové placky, osuchy, brutfaňoky, halušky a pod.

PRŮMYSL NA TĚŠÍNSKU.

Z řemesel provozovalo se v těšínské zemi již dávno platenictví a soukenictví. Plátno z okolí Bílska, Těšína a Fryštátu bylo známo daleko široko. Vyrábělo se v městech i na dědinách. R. 1760 vznikla v Bílsku první továrna na sukno. V Těšíně byly r. 1774 zavedeny dokonce veletrhy, které však brzy zanikly. Mimo tkalcovství zabývali se lidé i jinými řemesly, která měla své cechy. Lepší obchod měli v rukou obchodníci italské.

Pokoutním obchodem a lichvářstvím se zabývali židé. Tito se dostali na Těšínsko teprve v XVI. stol., kdy Jan Sedlnický, pán na Polské Ostravě, z odporu proti ostravským měšťanům dovolil jim, aby se usadili na Zámostí a tak kazili obchody měšťanům. V Mor. Ostravě nebyli židé trpěni a šli-li tudy, musili platiti mostné jako za dobytek. Okolo r. 1780 bylo na Těšínsku 88 rodin židovských. Později byla zmírněna nenávisť vůči židům, jimž dovoleno bylo zříditi si školy, odložití žlutý rukáv a zároveň jim bylo nařízeno, že se musí učit německy. (Hebrejščina byla povolena jen při

bohoslužbách.) Také musili si dáti určitá jména, znamenající nějaké předměty, a tak povstala jejich německá jména: Silberstein, Immerglück, Rosenfeld, Hirsch a pod. Bylo jim dovoleno kupovati už statky a musili choditi i k odvodu. Připojením Haliče k Rakousku a vzmahajícím se průmyslem na Těšínsku vzrostl příliv židů v zemi a dnes je velmi málo obcí, kde by jejich obchody nevzkvétaly.

Při obchodu a průmyslu bylo třeba lepšíh měr. Tak byly r. 1742 zrušeny staré těšínské obilní míry a zavedeny vratislavské. Byly to: malder (12 měr), míra (4 čtvrti), čtvrtěň čili vrtel (4 měrky), měrka (4 čtvrtky). Duté míry pak byly: vědro (20 hrnců), hrnec (4 kvarty), kvarta (2 židlíky). Míry délkové byly: vratislavský loket (575 mm) a český loket (593 mm).

A nyní co bylo příčinou většího zalidnění Těšínska? Byl to *průmysl železářský a průmysl uhelný*. Za válek v XVIII. stol. bylo třeba mnoho železa. Když v Prusku našli železnou rudu a zřídili si železářny, hledána byla ruda i na Těšínsku a zde také skutečně nalezena. Tak zde vznikaly jednoduché železářny čili hamry a na mapě z roku 1730, chované v museu v Polském Těšíně, jsou takové zakresleny ve Starých Hamrech u Frýdku. Ruda se našla také na jiných místech a tak vznikly větší železářny v Bašce, kde byla postavena vysoká pec r. 1806. První vysokou pec však měli v Ustroni, a to r. 1772. Ještě větším podnikem než Baška stala se později (r. 1833) Karlova huť, dnes Báňskou a hutní společností zmodernisována. Podobným podnikem jsou také železářny v Třinci. (První huť 1872.) V původních železářnách se topilo dřívím a dřevěným uhlím, čemuž za oběť padaly celé lesy. Proto se přemýšlelo o jiném palivu, a tím se stalo černé kamenné uhlí.

Asi 180 let uplynulo od té doby, kdy bylo ve vesničce Polské Ostravě, dnes městu Slezské Ostravě, objeveno kamenné uhlí. Tento objev zvláště od let padesátých minulého století vedl k netušenému rozvoji Ostravska a jeho okolí nejen v průmyslu hornickém a koksárenském, nýbrž i v ostatních oborech průmyslových, pro něž dodávají uhelné podniky nejpotřebnější surovinu. Vývoj uhelného průmyslu v ostravsko-karvinském revíru dál se v pravdě rychlým tempem, zvláště na sklonku minulého a začátku tohoto století, kdy se také národnostně měnila tvářnost Těšínska, jelikož sem přitáhlo za lepším chlebem mnoho tisíc Poláků z Haliče nebo z ruského Polska, aby se již více do své vlasti nevrátili. Osvětlí nám to tato statistika: V r. 1869 příslušelo domovsky na Těšínsku do Haliče 4547 osob, r. 1880 11.660, r. 1890 21.189, r. 1900 50.463, r. 1910 58.545 osob.

38 Nejstaršími doly v revíru ostravsko-karvinském jsou doly Wilczkovy ve Slezské Ostravě, na jejichž důlním poli objevil prý první

uhlí r. 1750 nějaký Werner nebo r. 1767 hormistr Lutz z Opavy. Všeobecně však bylo rozšířeno, že první uhlí zde našel kovář Jan Keltička z Polské Ostravy, což prý se stalo takto:

Ostravský kraj navštívila tuhá zima. Proto když přišlo jaro, radovalo se všecko. Pastýři vyháněli s jáсотem svá stáda na pastvu do lesů, které tehdy hustě pokrývaly celý kraj. Poněvadž bývalo ještě někdy dosti chladno, skládali si ohníčky, aby se zahřáli. V té době žil v Polské Ostravě jeden kovář, jménem Keltička, který sice měl mnoho dětí a dosti práce, ale málo výdělku. Měl někdy takovou bídu, že si ani dřevěného uhlí zaopatřiti nemohl. I napadlo mu, aby si sbíral ohořelé dřevo na místech, kde si pastýři dělávali ohně. Jednoho dne vyšel si časně ráno do údolí mezi dnešní jámou Trojicí a zaniklou jámou Emou, jemuž se dodnes říká Burnia. Za šera ještě nasbíral všecko, co se dalo a šel domů. Když mu dřevěné uhlí došlo, šel opět. Přišel zase na známé místo a tu našel mezi ohořelým dřevem černé kamení, které bylo také ohořelé. Všiml si, že to kamení muselo hořet a proto si ho také nasbíral. Doma dopadla zkouška dobře. Jeho dílna naplnila se teplem, železo se kulo lehčeji. I říkal tomu uhlí na rozdíl od dřevěného — kamenné. Jednou navštívil jej místní učitel a ten poznal ihned v dílně kamenné uhlí. Na otázku, odkud je má, nechtěl Keltička s počátku odpovéděti, ale pak přece prozradil své tajemství. — Podle jiné, ještě známější pověsti, měl kovář Keltička v údolí Burni své pole, na kterém stál planý strom. Jednoho dne si umínil, že strom vykope a najal si k tomu dělníky. Když byl strom s kořeny venku, obložili dělníci již před prací udělaný oheň černými kameny, které našli pod kořeny. Jaký byl však jejich údiv! Kamení shořelo — ve vesnici stál se zázrak! Nyní kde kdo chodil si pro černé kamení a nejvíce toho využítkoval Keltička, který si pomohl k blahobytu.

Kovář Jan Keltička je skutečnou historickou osobou slezsko-ostravskou. Žil okolo r. 1771 a prodal r. 1778 pozemek a kutací právo, jež získal 28. října 1776, Frant. Josefu hr. z Wilczků, majiteli panství polskoostravského, který se pak stal vlastním zakladatelem hornictví na Těšínsku. S počátku byla těžba uhlí tak slabá, že těšínský zemský úřad vyzval r. 1782 Wilczka k účinnějšímu dolování. A tak se pustil okolo 28. října 1784 do těžby těšínský císařský rada Kylenc, otevřev v Burni tři větší sloje. Brzy se však zadlužil a když umřel, kopali zde uhlí brusperští kováři. Konečně ujal se opuštěných jam hr. Wilczek a dolování se chopil zkušený hormistr Jan Ant. John z Výprt u Jáchymova, zástupce kutnohorského horního soudu, do jehož okrsku tehda patřily i Morava a Slezsko — a kraj oživil. V téže době počal také pravidelně dobývati uhlí Jan Gutschreiber v Petřkovicích, v Karvinné pak hr. Jan Larisch.

Dobývání uhlí ze země bylo s počátku velmi jednoduché. Tak v Polské Ostravě na př. byla uhelná jáma 12 m hluboká a z té se vytahovalo uhlí ve kbelících pomocí rumpálu, otáčeného voly. Havířů zde bylo 30—40 s jedním horním mistrem a 2 důlními. Ročně se vytěžilo 45—67 tisíc q uhlí. Větší odbyt na uhlí nastal po zřízení vítkovických železáren r. 1829 a po vystavení Severní dráhy

do Bohumína a dále a tak r. 1845 vznikly první větší jámy na Těšínsku — Trojice a Hermenegild (Zárubek). Velice přispělo k dolování prokopání t. zv. dědičné Jaklovecké štolý pod Mundlochem od Ostravice až po Zvěřinu v Pol. Ostravě r. 1829, dlouhé 2891 m, v níž byla překřížena řada jiných uhelných slojí. V blízkosti uhelných závodů vznikaly jiné průmyslové podniky, na př. koksovny, z nichž první byla dvoupecová r. 1844 u Wilczkových jam v Burni a pak první továrna, a to na zinkové barvy v Petřvaldě r. 1880. Rostly jámy, rostly i koksovny a jiné průmyslové podniky, až vyrostly r. 1914 na 32 jámy a 8 koksoven; dnes však pracuje na Těšínsku jen 24 jámy a 5 koksoven.

Hlavní zásluhu o povznesení hornictví na Těšínsku a v okolí mají tito inženýři odborníci: Ig. a Vlad. Vondráčkové, Ed. Hořovský, Vil. Jičínský, J. Šimáček, A. Mládek, K. Frič, Jestřábek, Prausa, V. Stieber, E. Balcar, F. Bartonec, dr. Fillunger a J. Hübner. Poslední věnoval své síly do posledních chvil svého žití výchově dorostu úřednického a dozoreckého. Také v nynější době nezůstal průmysl pozadu. Dnešní vedoucí činitelé u jednotlivých podniků starali se a dbají dále nejmodernější technické výstroje jam. Jejich důmysl a práce nebyly by však korunovány zdarem, kdyby je nepodporovali úředníci, dozorcí i sami horníci, kteří se lehce přizpůsobili všem technickým vymoženostem a tím i snaze po zvýšení výkonu a možnosti světové konkurence.

V revíru ostravsko-karvinském koluje mezi havíři mnoho pověstí o dobrých i zlých podzemních silách, pomáhajících mužům těžké práce nebo je snad i ničících. Jedna z nich zní:

Když jednou v Jaklovecké dědičné štole pracovali dva dělníci, uslyšeli najednou nedaleko sebe prazvláštní zvuky, jako by tam naříkalo malé dítě. Myslíce, že je varuje před nebezpečstvím podzemní duch, utekli. Příštího dne se stenání opakovalo. I dodali si kuráže a šli se podívat, aby přišli věci na kloub. A víte, co tam spatřili? Plno vody, ve které se šplouchala hejna rybiček, zanesených sem rozvodněnou Ostravicí. Podzemní dobrý duch v podobě rybiček upozornil horníky na nebezpečí, hrozící jim divokou Ostravicí.

A ještě jedna z mnohých: Na jedné jámě pracoval již několik let jeden chudý havíř. Vydělky měl různé, podle toho jaké uhlí musil kopati a kolik ho nakopal. A tak jednoho dne, když opět přišel na šichtu, měl velikou radost, když se mu uhlí jen sypalo. Už si dělal plány, čeho si všeho nakoupí a jak si dluhy u žida splatí. Však co to? V nedaleké chodbě bouchala železná vrata tak hlučně, že se to rozléhalo po celém dole. Mysle, že to vítr nebo že si jej dobírají jeho soudruzi, nedbal ran a pracoval dále. Najednou se však ozval strašný rachot. Tu vyskočil a spěchal k železným vratům. Ale tu mrštilo jim něco o zem tak, že zůstal bezduch ležeti. Byl to tlak vzduchu, vzniknuvší sesutím sloje. Jak dlouho zde nyní ležel, nevěděl, poněvadž když nabyl vědomí, byl již nahoře u strojírny, kde jej zachranné mužstvo vzkřísilo. Od té doby přičítal své šťastné

uniknutí smrti jen podzemnímu dobrému duchovi, který jej včas upozornil na nebezpečí smrti.

O horníku ožralci.

Jeden havíř, holdující velmi často alkoholu, vzal si s sebou jako obyčejně na posílněnou do roboty flašku kořalky. Ale ta „potvora“ ho ještě před prací tak dorazila, že se převálil na uhlí a usnul. Když se probudil, motala se mu ještě hlava tak, že si nemohl uvědomiti, kde vlastně je. K tomu zhasla mu ještě lampa a ostatní horníci už odešli. Octl se v hluboké tmě. I vstal a počal hledati východ. Bloudil tak dlouho, až únavou opět klesl a usnul. Měl hrozný sen. Před ním rejdivy strašné obludy. Když se tance nabažily, posadily se na zem a hrály v karty. Přitom se pohádaly a počaly na sebe útočiti. Konečně přičetly neštěstí v kartách horníkovi, a tu popadla jedna z nestvůr horníka ožralce na vidle a pohravši si s ním, zanesla jej k blízké bažině, kde jej vrhla do vody. Vtom se horník probudil, a jaké bylo jeho podivení, když spatřil u sebe své soudruhy, kteří opět nastoupili práci. Od té doby zanevřel na „kvit“ a děkoval podzemským duchům, že jej přivedli na dobrou cestu.

DOPRAVNICTVÍ A POŠTOVNICTVÍ.

Těšínsko bylo protkáno již v nejstarších dobách několika cestami, vedoucími z Polska, Uher a ostatního Slezska dále na západ. Střediskem byl Těšín, hlavně po odtržení větší části Slezska r. 1742. Cesty byly však v ubohém stavu. Vybíralo se mýto, ale cesty se neopravovaly. Teprve za panovníků Karla VI., Marie Terezie a Josefa II. byla silnicím věnována větší pozornost. Do dob těchto spadají také krásná stromořadí podél cest. Po r. 1848 převzaly silnice stát, země a okresy, čímž nastalo také značné zlepšení.

Poštovníctví počalo se vyvíjeti na Těšínsku v době císaře Leopolda I., který vydal r. 1702 patent, podle něhož každý poštovník musil míti kromě koní, na které pobíral plat od císaře, 6 dobrých koní schopných k tahu i k jízdě a 2 kolešy, každou pro 4—6 osob. Od jízdy s jedním koněm do vzdálenosti 2 mil platila osoba 15 stříbrných. Od dopisu nebo balíku platilo se podle váhy. Soukromá doprava dopisů se přísně zapovídala. První zprávu o poště na Těšínsku máme z r. 1728, kdy v Jablunkově byl ustanoven poštovníkem Boh. Fr. Zwilling, mající ročně platu 100 zl a polovici z poštovního. Nejvíce poštovních úřadů vzniklo za panování císařovny Marie Terezie a jejího syna, jejichž centralisační systém žádal, aby se císařští kurýři mohli co nejdříve dostati do odlehlých zemí a měst. Tak povstala r. 1775 poštovní cesta Vídeň—Břeclav—Přerov—Mor. Ostrava—Dolní Bludovice—Těšín—Bílsko—Suchá—Krakov—Lvov

a r. 1784 druhá na Olomouc, Přerov, Frýdek, Dolní Bludovice a Těšín. V Dolních Bludovicích se cesty křižovaly a proto býval zde nejhluchnější život. R. 1748 zřízen byl v Opavě vrchní poštovní úřad, kde trvá dodnes; r. 1750 zavedeny byly poštovní vozy, které se udržely až do vystavění železnic. První železnici viděli těšínští Slezané v Bohumíně r. 1847, po druhé až r. 1871, a to z Mor. Ostravy do Frýdku.

ŠKOLSTVÍ.

Na Těšínsku byly již odedávna školy, v Těšíně na př. již r. 1331. Školství bylo zde v rukou kněží a různých řadů klášterních a bylo až do dob panování Marie Terezie na velmi nízkém stupni. Po zrušení řádu jezuitského r. 1773 ujal se dozoru na školství stát. Marie Terezie, usilujíc o zlepšení vzdělání a výchovy svého lidu, pozvala si do Vídně věhlasného pedagoga Ig. Felbigera, zaháňského to opata, a ten zde zřídil školu, která měla býti vzorem (normou) pro ostatní školy. Současně vydán byl „Nový řád školní pro všecky c. k. dědičné země“, podle něhož se měli žáci naučiti hlavně čtení, psaní, počtům a němčině. Brzy vznikly normální školy také v Brně, v Opavě a v Těšíně (r. 1777). Zde zavedena byla také příprava čili preparanda pro učitele a faráře, kteří se zde připravovali pro vyučování po 3 měsíce.

Kdo vychodil preparandu s dobrým prospěchem, mohl učiti na vesnicích, kde byly t. zv. školy triviální, ve kterých se učilo jen čtení, psaní a počtům. Na tyto školy dozírali děkani, kteří podávali zprávy vyšším úřadům. Jejich inspekce a zprávy o nich nám podávají nejlepší obraz tehdejšího školství. Na školách se učilo podle nových směrů, ale nebylo učebnic. Aby se tomu odpomohlo, dalo brněnské gubernium r. 1780 natisknouti německé i české učebnice a rozdělilo je školám. Poněvadž na hlavní škole těšínské převládal německý jazyk, roznášeli její odchovanci němčinu a tím i lhostejnost k mateřskému jazyku po všech vesnicích země. Němčina stala se nutností, neboť za vzdělaného byl pokládán jen ten, kdo uměl německy. Na venkovských školách byl jazykem vyučovacím jazyk mateřský, tedy jazyk moravský. Bohužel r. 1785 vydal syn Marie Terezie pro Těšínsko nařízení, že učitelem může býti jen ten, kdo umí německy, čímž přispěl velmi k omezení duchovního rozvoje lidu. Po jeho smrti však dostaly se r. 1804 školy pod dozor duchovenstva a zaveden na nich opět jazyk moravský. Proti tomu ozvalo se duchovenstvo na dekanátní schůzi děkanství jablunkovského, ozvali se také ve Strumeni a ba i sám vrchní dozorce školní, šlechtetný lidumil

exjesuita Šeršník žádal, aby se ve školách učilo mateřským jazykem lidu. Guberniální úřad brněnský zamítl tuto žádost a staré poměry trvaly dále. Přišel však r. 1848 a tu veliká deputace lidu vypravila se do Olomouce k císaři Ferdinandovi se žádostí, aby byla ve školách zavedena řeč lidu těšínského. Následek byl, že ministerstvo vydalo nařízení, aby se ve školách mluvilo jazykem, jímž mluví většina dětí. Tak se počlo vyučovati polsky v okresích: těšínském, bílském a skočovském, t. j. tam, kde bylo mnoho evangelíků, zatím co katolíci zůstali dále věrni moravštině. Tu zasáhl r. 1850 do školství Bachův absolutismus, podporující se vší moci opět němčinu. Hned nato podal dozorce školní, farář a děkan frýdecký Jan Koziar, za souhlasu učitelstva i duchovenstva vládě žádost, aby byla do škol zavedena němčina. Vláda mileráda r. 1853 vyhověla a tak se učilo na venkovských školách německočesky, případně německopolsky. Utrakvismus byl na postupu, mateřský jazyk stával se jen pomocným jazykem při vyučování. Tehdy zahynulo mnoho českých lidí v moři německém; mnoho se jich odrodilo, málo se vrátilo. Kdyby nebylo světové války, bylo by Těšínsko hřbitovem slovanských duší.

KONEC VLÁDY MARIE TEREZIE.

Bouřlivý život Marie Terezie musil býti ztrpčen ještě na sklonku jejího života. Byli to opět Prusáci, nepřející sesílení habsburské moci v Německu, kteří za sporu o dědictví bavorské vtrhli na Opavsko i Těšínsko. Byla to válka bez těžších bitev, kdy vojska ležela proti sobě nečinně a pomáhala při vykopávání bramborů (Bramborová válka). Konečně došlo 9. května 1779 k podepsání míru v Těšíně a utýraný lid i císařovna si oddechli. Marie Terezie se však dlouho z klidu netěšila, zemřela již 29. listopadu 1780.

DOBA CÍSAŘE JOSEFA II.

Vlády se nyní ujal císař Josef II. (1780—1790), který byl snad nejlidumilnějším panovníkem. Jeho prvním šlechtetným činem bylo vydání t. zv. tolerančního patentu r. 1781, jímž byla evangelíkům a pravoslavným povolena úplná svoboda náboženská. Však také po tomto zákonu se hned přihlásilo na sto tisíc evangelíků, kteří svou víru dosud skrývali. Na to také vzpomínali nedávno těšínsťi evan-

gelíci, kteří si postavili na hoře Goduli památník, hlásající kraji, čím je před 150 lety obšťastnil císař Josef II. Tento lidumil ulevil také lidu poddanému tím, že zrušil tak dlouho proklínané nevolnictví a zmírnil robotu. Aby se jeho říše co nejdříve sjednotila, zaváděl do škol a úřadů němčinu. Tlak tento však budil protitlak a probouzející se národ český se počal ozývatí čím dále tím statečněji. Velikou výhodou pro Slezany bylo, že jejich země byla r. 1782 připojena k Moravě a tak zachráněn byl lid před germanisací.

TĚŠÍNSKO ZA POSLEDNÍCH HABSBUKŮ.

Po smrti Alberta saského r. 1822 obdržel Těšínsko jako léno arcikníže Karel, vítěz nad Napoleonem u Ošprů, po němž následovali Albrecht, vítěz u Custozzy a r. 1896 Bedřich, t. zv. markýz Géro, největší to nepřítel Čechů, jehož úředníci ubíjeli národního ducha v zemi až do převratu, kdy vším právem prohrál při o své zboží.

PRVNÍ BUDITELÉ TĚŠÍNSKA.

Neuvědomění a útisk slovanského lidu na Těšínsku před vládou Habsburků i za ní probudil mnohé uvědomělé a neohrožené muže na těšínské roli dědičné. Prvním známým spisovatelem Slezanem byl mistr Kundrát z Benešova, překladatel církevních hymnů, žijící ve XIV. stol. v Praze. Větší význam pro Těšínsko však měli: přesvědčený Čech a znající dobře Těšínsko „kazatel slova božího česky v Opavě“ v době reformace Martin Philadelphus Zámorský, zakusivší dosyta útrap vyhnanství, Jiří Joannides Frýdecký (nar. 1598), bratrský kněz Dan. Joannides Skočovský, Jiří Třanovský (nar. 1591), jehož „Cythara sanctorum“ byla těšitelkou českých evangelíků, Jiří Pražský, poslední pastor polskostravský, neznámý písar „Práva a zřízení knížectví těšínského“, Fridrich Jiří Vlček z Dobré Zemice, překladatel postily Jana Hermana r. 1654, Křištof Bernard Skrbenský († 1686), opisovatel náboženské literatury, jesuita Dan. Nitsch († 1709), Krist. Híršmencl, šířitel úcty cyrilometodějské, Jos. Andělín Gerich z Ostravy, skladatel nábožných písní, jiný Ostravan Valentin Bern. Jestřábský, Jan Liberda z Těšína, protivník pravověrného luterství, Václ. Kleych († 1737), chovající své „špalíčky“ na těšínském hřbitově, P. Karel Šíp († 1812), frýdecký rodák

a pozdější gener. vikář diecéze vratislavské, od něhož pochází historicko-statistický místopis Těšínska, Leopold Jan Šeršník (nar. 1747 v Těšíně), sběratel těšínských památek a zakladatel musea v Těšíně, Frant. Kohut († 1870), spisovatel náboženský i historický, Jos. Novák z Vel. Polomě (nar. 1756), učitel na těšínské škole hlavní a spisovatel „Ruční knížky pro Čechy, Moravce a Slováky“, Jan Winkler († 1874), evangelický pastor a horlivý pracovník v Návsi u Jablunkova a j.

Zatím lid počal volati po časopisech, aby se něco dověděl o politickém životě v době velikého převratu r. 1848. V té věci předstihli Čechy ve Slezsku Poláci, kteří pomocí Pavla Stalmacha, Kluckého a Ciencialy počli vydávati první polské noviny, zvané „Tygodnik Cieszyński“, později „Gwiazdka Cieszyńska“ zvaný, založivše také svůj čtenářský spolek a záložnu. Povzbuzením Stalmachovým a jeho věrných druhů vzchopili se i Češi, sídlící v Těšíně a okolí, kteří našedše mezi sebou uvědomělé muže, postavili se věrně do řady svých bratrů Poláků. S počátku navštěvovali pilně polskou čítarnu a polské zábavy a když přišla jejich doba, svolal soudní adjunkt Václav Hrubý do Těšína schůzi Čechů z celého Těšínska, kteří si zde založili r. 1882 svůj literární a zábavní spolek „Snahu“. Předsedou nového spolku se stal MUDr. Josef Fischer. K nadšeným členům „Snahy“ patřili nyní hlavně těšínský stolař Jan Čížek a jeho dcera Blandina, Konvalinka, P. Tagliazero, Fr. Sláma a j. Blandina Čížková byla první českou národní pracovnící, neboť ona se stala vydavatelkou, administrátorkou a později i vlastní redaktorkou prvních českých novin na Těšínsku — „Těšínských novin“ (r. 1894). Úzké přátelství bratrů Slovanů, stvořené jedním a týmž nepřitelem, projevovalo se také společnými zájezdy na Prašivou, kde hlavními řečníky bývali Václav Hrubý a Swieży. Odtud volávali čeští vůdcové ke svým blízkým bratrům na Moravě a v Čechách, ale pro těšínský lid bylo tehda málo porozumění. Aby vzbudili těšínské Čechy zájem o sebe, konali zájezdy do Prahy. Veliký význam pro obrození české větve na Těšínsku mělo vydávání Těšínských novin, zakládání občanských záložen a Raiffeisenek — a konečně založení Matice osvěty lidové pro knížectví těšínské r. 1898. Neméně významným pro Těšínsko bylo ovšem také vydávání „Opavského Besedníku“ od r. 1861, za jehož vznik děkují všichni Slezané nejvýznamnějšímu slezskému buditeli Antonínu Vaškovi († 1880), otci Petra Bezruče. Volání vůdců po osvobození ze jha germánského vytyčeno bylo na památném táboru na Ostré Hůrce u Chabičova r. 1869, jehož se zúčastnilo také mnoho lidí z Těšínska. Od té doby nezůstal těšínský lid bez dalších buditelů, jejichž snahou povzneslo se Těšínsko kulturně tou měrou, že se může počítati mezi nejvzdělanější a nejvzdělejší země.

HORALÉ A JEJICH SALAŠE.

Pohraniční hory těšínské byly od počátku dějin slezských přirozenou hradbou proti Uhrám a byly majetkem knížete. S počátku byly liduprázdné, ale i sem se dostali po nějakém čase, a to v XV. století tvorové lidští. Byli to Valaši, potulní to pastýři ovcí a koz, kteří pocházeli podle jedněch z Rumunska, podle jiných ze Slovenska, a zde kromě salašnického života chránili též přechody horské. Za užívání horských luk čili polan odváděli knížecí komoře naturální dávky a peněžité platy. Vládl jim vévoda podle valašského práva. Zatím co dnes najdeme na jedné hoře, na př. na Ropičce, Slavíci a Travném asi po 200 ovcích, patřících sedlákům z údolí, bývalo jich zde 5—10 tisíc. Hlučno bylo na horách a zároveň pestrý život šinul se z nížin, které byly tehdy už skoro zalidněny. Když se vyplnily nížiny, počali osadníci vnikati i do horských hvozdu. Na samých horách usazování bylo s počátku zakázáno a dovoleno bylo teprve ve stol. XVIII., kdy se zde rozmohlo neobyčejně loupežnictví. Tomu se mělo zabrániti promýtním lesů. Tak vznikaly paseky, na kterých noví osadníci chovali dobytek, sbírali smůlu, robili šindely a pod., za což byli komoře těšínské povinni nepatrnými platy. Ale tu se ozvala poptávka po dříví — volal po něm vznikající průmysl železářský z nížin. To přimělo vrchnosti k větší péči o lesní hospodářství, což bylo ovšem spojeno s omezením volné pastvy v horách, rubání stromů a t. d. Došlo také k vydání lesního řádu r. 1750, kterým pobouřeni byli horalé tou měrou, že musili býti utišení vojskem a když 5. července r. 1853 upravila se práva salašů a ustavena byla zvláštní komise, mající vyvlastňovati salaše za nepatrné náhrady, počali se horalé odvolávati na stará práva na „skuře“ napsaná a nechtěli podepisovati protokoly, bráníce svá domnělá práva seč mohli. Nejtvrďší lebku v těchto bojích prokázal Jan Koloničný, pasekář na panské usedlosti čís. 219, k níž náležely rozsáhlé salaše na Skalce v Morávce u Frýdku na panství frýdeckém, narozený r. 1835. Vypravuje se o něm toto:

Předkové Jana Koloničného koupili usedlost od rodu zvaného Rumani (Rumuni), a to se šesti podílníky a na věčné časy, jak to měli na pergameně napsáno. Po těchto listinách, vydaných hrabaty z Oppersdorfu a Pražmů, pásly úřady, ale bez výsledku, neboť byly dobře v lese uschovány. Když nepomohly soudy a žaloby, sešli se salašníci Šebesta, Pastorek, Juřica, Krasula, Mohyla, Kotásek a j. v noci v lese k poradě a usnesli se, že vyšlou k císaři do Vídně deputaci. Zvoleni byli Koloničný a Kaňok. Ale jak už to obyčejně bývá, našel se zrádce a tak bylo alarmováno četnictvo z celého kraje, aby zatкло dva goraly, nasedající do vlaku buď v Přívoze nebo ve Svinově. Podobné udání letělo i do Vídně. Ale horalé zašli pěšky až do Studénky a vystoupivše před Vídní, šli pěšky

k císaři. Císař slíbil, že vše vyšetří, ale neučinil nic. Koloničný pustil se po druhé do Vídně, ale nebyl už vůbec k audienci připuštěn. Hned nato byl jako buřič zatčen a v řetězech dopraven do Těšína, kde byl v žaláři po 9 měsíců jako nejhorší zločinec týrán. Zatím knížecí komora provedla v horách ve svůj prospěch pořádek, odebravši i Koloničným veškeren majetek, a když nastal v horách klid, propuštěn byl i slezský Kozina na svobodu. Byl konec salašnictví v těšínských horách a také tvrdá lebka odbojníka Jana změkla, ačkoli do své smrti, která jej stihla 24. listopadu 1917, se v jeho mozku rojily nenávistné myšlenky k nespravedlivému císaři a úředníkům těšínské komory.

CESTA PETRA BEZRUČE S AL. ADAMUSEM PO TĚŠÍNSKU ZA DOBY MARKÝZE GÉRA.

R. 1927 vydalo Moravské kolo spisovatelů knížku s názvem „Po stopách slezských písní Petra Bezruče“, napsanou prof. Al. Adamusem. Prof. Adamus doprovází melancholické písně mistrovsky hudbou, složenou z přísně historických poznatků. Tak zde vysvětluje slova pěvce, který ač „do ciziny odešel“ (do Brna), poznal slezské poměry na návštěvách svých příbuzných na Opavsku a za svého úředního působení u pošty v Místku. Nejmilejším útočištěm v dobách únavy byly básníkovi Staré Hamry s Gruní. Tam také vytryskla z jeho duše báseň „Maryčka Magdonová“, v níž líčen je útisk horského lidu na panství komory těšínské, jejímž nástrojem byl žid Hochfelder a nadlesní Suderla. Maryčka Magdonová, symbol trpícího lidu, zobrazena byla r. 1933 sochou ostravského sochaře Handzela na hřbitově ve Starých Hamrech. Ze Starých Hamer není daleko na Lysou horu, o které zní zpěv: „Lysá, věčně tichá, mlčenlivá“ — „po našem po dědinách potichu goralí řondzum“ — „po našem slovo boží ještě slychat na Borové“ — „Ondráš z Lysé — bratře Ondro!“ Na temeni Lysé stojí dřevěný kříž, postavený zde lidem na znamení křížů poroby a poněkud níže německá a nová česká útulna. Lid se bál zde mluvit svou řečí, neboť byl zakřikován německým panstvím. V Malenovicích působil vlastenecký kněz Kar. Žídek, zakladatel Raiffeisenek v okolí. Mstitelem na cizích vrchnostech stal se v kraji pod Lysou Ondráš Šebesta z Janovic, jehož pevností byla Lysá. „Na Bezkydě bílý kříž“ — „Chudobné klasy ti přes pole sežerou ušáci všudy, jelen ti vyhrabe kobzole...“ — „Zákony? Jsou? Goral chudobný? Zákony jsou markýz Géro.“ Ohromné lesy bezkydské byly majetkem arciknížete Bedřicha, nepřítel Čechů, který stížností horalů na škody nedbal. „Ale pero paterkovo nesmí psáti po našem.“ Slova ta vztahují se na janovickeho faráře Jana Štíhla, který vedl matriky česky, za což byl pro-

následován tak dlouho, až se vzdal úřadu. — „Sedmdesát tisíc je nás před Těšínem...“ Horní Poodří obýváno bylo původně Opolany a Holasici, patřícími k slovanským Bělochorvatům — ovšem velmi řídce. R. 1335 dostalo se Opolsko čili Horní Slezsko a Dolní Slezsko v moc králů českých. Za husitských válek pronikla sem čeština a mezi šlechtu i moravské právo, jazyk český stal se zde úředním. Zatím vyvíjela se literatura polská, která užívala středověkého jazyka polského, velmi nářečí těšínského lidu podobného. V XVIII. století ustupovala již čeština němčině. Po odtržení větší části Slezska Prusáky dosazovala vláda na Těšínsko do úřadů Moravany, na obecných školách zaveden jazyk český a německý — a české učebnice. Germanisace byla na postupu. Po smrti Josefa II. se však tato zmírnila, ale zároveň počali slezskopolští kněží volati po zavedení polského jazyka, který nabyl větší moci po převzetí školství do zemské správy r. 1868. Není divu, že básník naříká: „Co hasli pod Lysou, při Bohumíně, Šumbarku a t. d.“ V mnohých obcích docházelo k tuhým sporům o jazyk a na obou stranách byli vlastenci. (V Domáslovicích farář Ježíšek a jeho přítel Jan Špetla.) Nyní cestuje básník po celé ubohé těšínské zemi a vzpomíná Tošonovic, Dombrové, Lazů, Suché, Blendovic, Datyň, Polské Ostravy a jejího dělnického boje za lepší bytí a t. d. Ve slovech „zlověstný sýček na těšínské věži“ vidíme obavu, že se ústup moravského lidu nezastaví ani za Lucinou. Předvídal dobře, neboť znal dobře nejbližší bratry.

NEJSMUTNĚJŠÍ CHVÍLE TĚŠÍNSKA.

Nadešel 28. říjen 1918. Země koruny české zajásaly, zaplesalo i Slezsko. Ale radost byla předčasná. Němci z Opavska pokusili se o zřízení samostatné sudetské země (Sudetenland). Nekalý úmysl jejich byl však zlomen obsazením Opavska českým vojskem 18. prosince 1918. Hned nato došlo také na Těšínsko, na které si činili nároky Poláci, hlásající: „Ostrawica Polski granica.“ Český lid a „Slonzaci“, kteří cítili více německy, ale mluvili s přídechem polským, byli na straně Čechů. Poláci však prohlásili 29. října 1918, že Těšínsko náleží jim a obsadili hned dráhu košicko-bohumínskou, Těšín, Karvinnou, Bohumín a vypsalí zde volby do varšavského sněmu. Tu však vytrhl proti nim plukovník Šnejdárek s českým vojskem, obsadil v krátké době celý revír ostravsko-karvinský až ke Skočovu. V těchto bojích padlo 21 českých hochů, kteří byli nejdříve pohřbeni v Polském Těšíně, roku pak 1927 převezeni do Orlové.

POHŘEBIŠTĚ 55 OBĚTÍ PADLÝCH NA TĚŠÍNSKU
A STŘELCE JANA ČAPKA V ORLOVÉ

r. 1919 dohoda, podle níž bylo Těšínsko rozděleno demarkační čarou, vedoucí západně od řeky Olzy. Celou zemi pak spravovala mezinárodní komise spojenecká se sídlem v Těšíně. Vojska složila zbraně, ale nesložili jich různí dobrodruzi, a tak došlo k občanské válce, nešťitící se nejhorších zvěrstev. — Češi chtěli se dohodnouti s Poláky po dobrém, ale porady se skončily bezvýsledně. Ve všech obcích zřízeny byly místní plebiscitní komise a správu celé země převzala mezinárodní plebiscitní komise, složená z Francouzů, Angličanů, Italů i Japonců. Ostravice se stala celní hranicí. Situace byla stále napjatější. Došlo k přepadávání, týrání a vraždění lidí, budovy národních pracovníků demolovány granáty. Tak český lid musil sáhnouti k svépomoci a zavést si v obcích noční hlídky. Neпоřádek dosáhl v zemi takové výše, že mezinárodní komise vyhlásila stanné právo. Za takových poměrů nedošlo k plebiscitu a vele-vyslancecká konference dohody rozhodla dne 27. července 1920 o Těšínsku bez lidu. Země byla rozdělena, čímž spáchána byla na starodávné české koruně křivda nenapravitelná. Zalkal těšínský lid — a lká dále. Český národ však bdí nad svým odvěkým majetkem ostražitě a běda, kdyby ještě jednou někdo sáhl na jeho roli dědičnou!

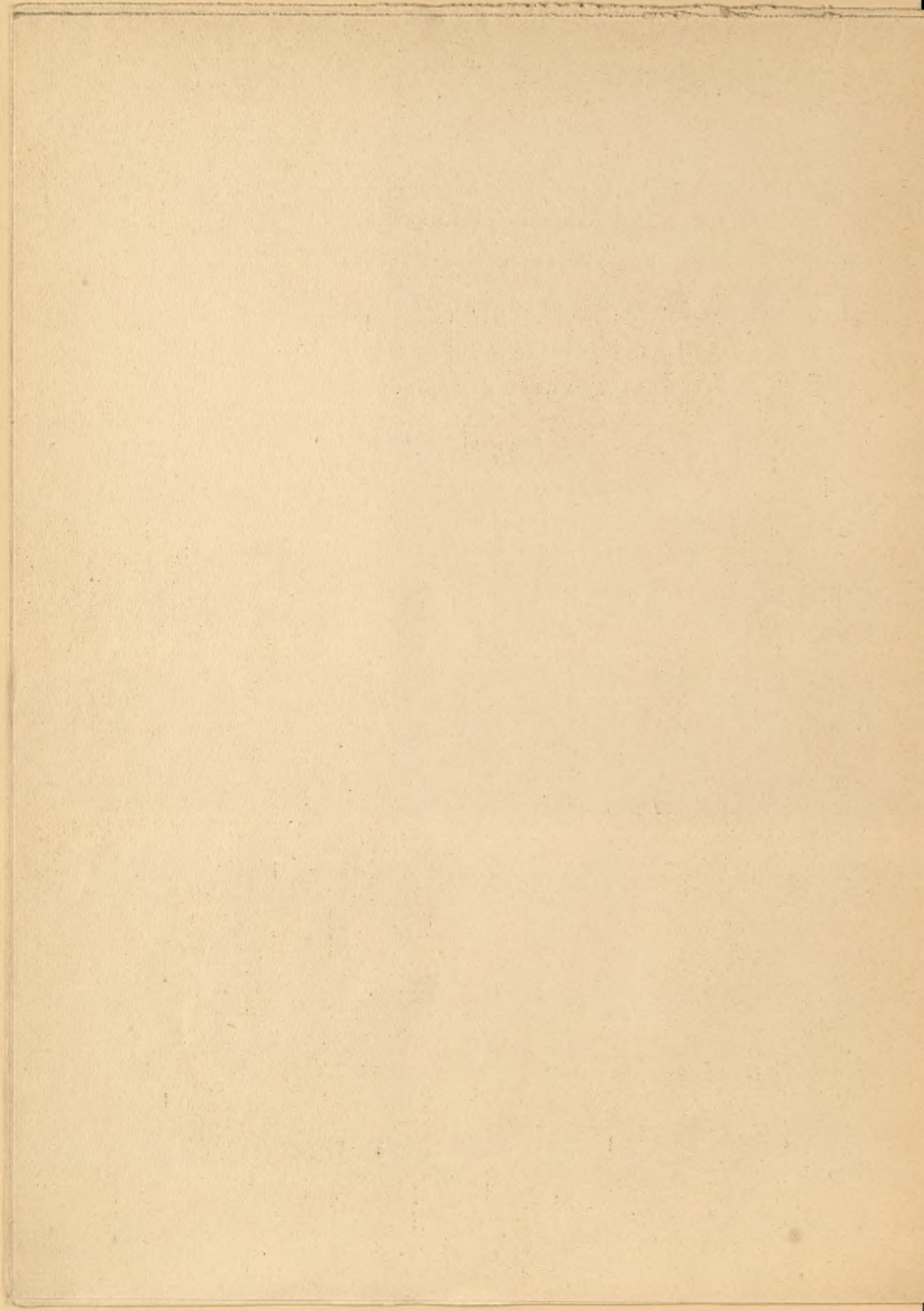

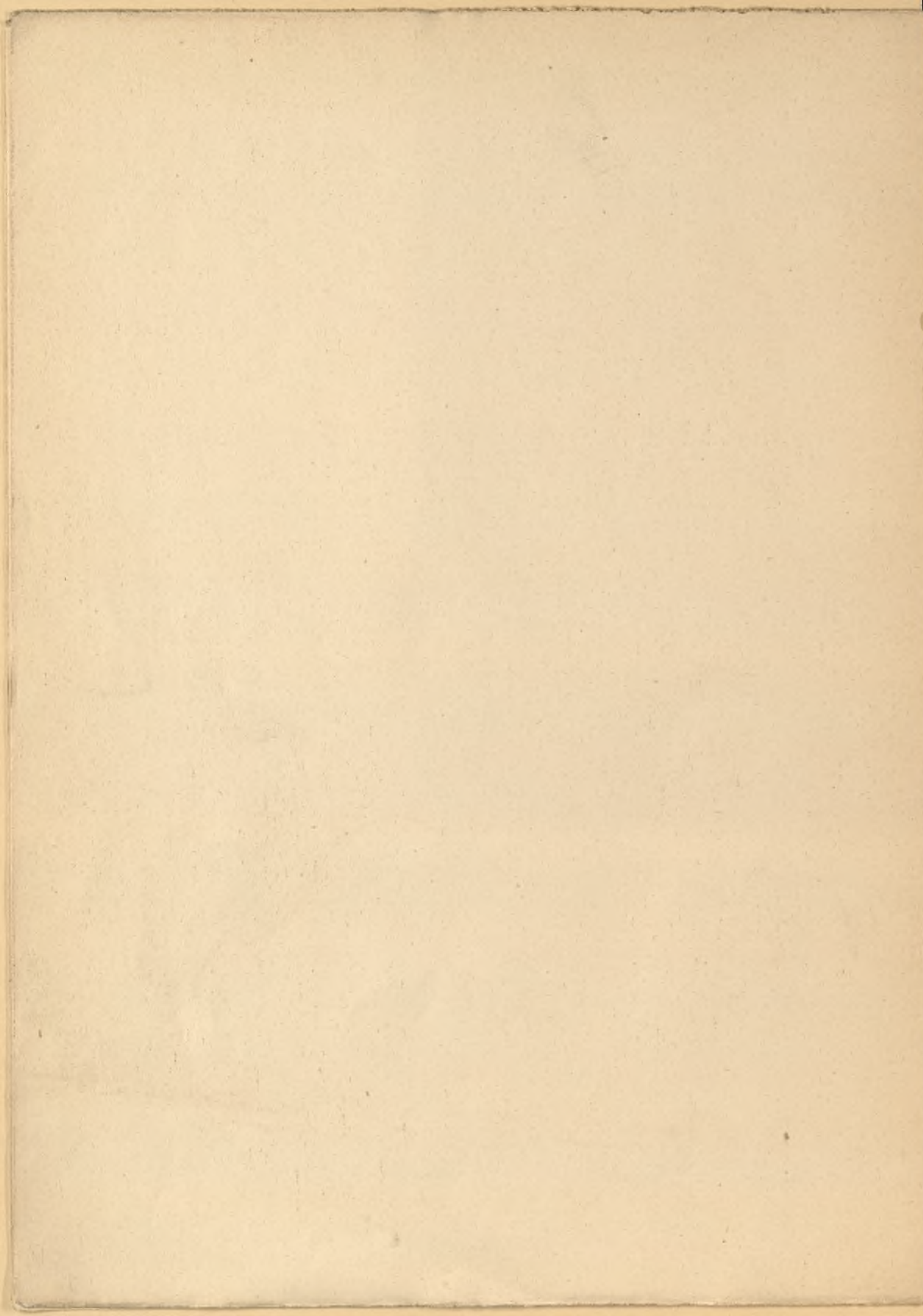
OBSAH

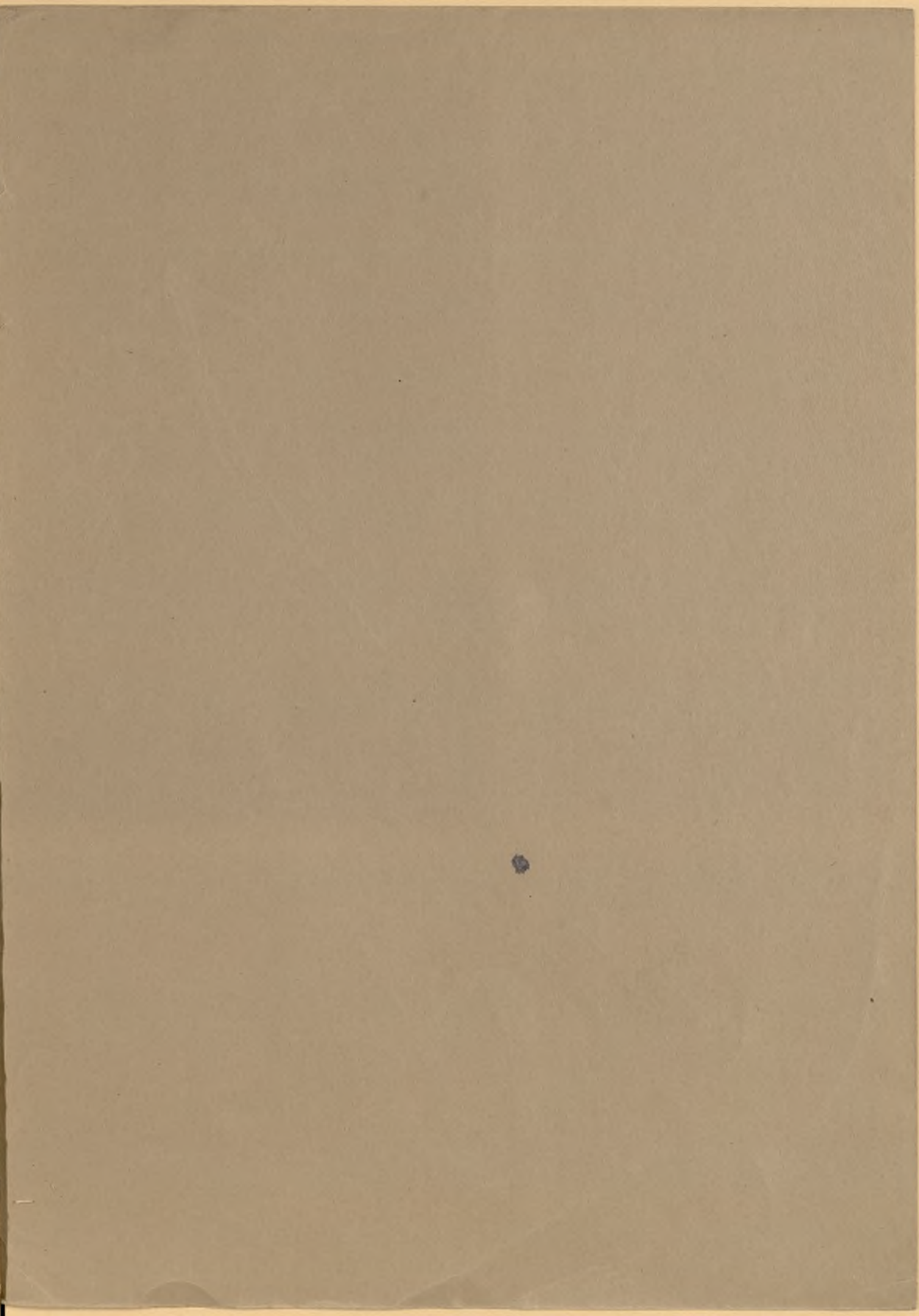
ÚVOD	7
TĚŠÍNSKO V PRAVĚKU	7
ŘÍŠE SAMOVA	7
KŘESŤANSTVÍ	8
ŘÍŠE VELKOMORAVSKÁ	8
Svatí bratři ve Slezsku	8
PŘEMYSLOVCI	8
Sv. Vojtěch	9
DOBA ZALOŽENÍ TĚŠÍNA	10
PRVNÍ OSAZOVÁNÍ ZEMĚ	11
BENEDIKTINI V ORLOVÉ	11
TATAŘI VE SLEZSKU. — SV. HEDVIKA	12
URČITĚJŠÍ HRANICE TĚŠÍNSKA	13
TĚŠÍNSKO SAMOSTATNÝM KNÍŽECTVÍM A KOLO-	
NISACE	13
Slezskoostravský hrad	14
PŘIPOJENÍ TĚŠÍNSKA KE KORUNĚ ČESKÉ	15
Frýdek	16
Fryštát	16
Bílsko	17
DOBA HUSITSKÁ	18
PO VÁLKÁCH HUSITSKÝCH	19
KNÍŽE VÁCLAV ADAM	20
TĚŠÍNSKÉ ZEMSKÉ PRÁVO	20
POSLEDNÍ PIASTOVCI	21
Jablunkov	22
Švédové na Těšínsku	22
PRONÁSLEDOVÁNÍ EVANGELÍKŮ	23
První nemocnice	24
TĚŠÍNSKO ZA VÁLEK TURECKÝCH	24
DOBA SLEZSKÉHO HRDINY ONDRÁŠE Z JANOVIC	24
BÍLÝ KŘÍŽ V BEZKYDÁCH	27
O Sulově	28
Pověst o hoře Jírové	28
Poklad v Doubravě u Orlové	29
Poklad v Lipině u Frýdku	29
Jak to dopadlo ve Skřečoni	29
Čarovné hodiny v Návsí u Jablunkova	30

TĚŽKÉ CHVÍLE ZEMĚ TĚŠÍNSKÉ	30
Jak vznikl Skočov	30
Bohumín	30
DOBA CÍSAŘOVNY MARIE TEREZIE	31
Zřízení zemské	32
Hořký život poddaných	32
Jablunkovský upír	34
KONTRIBUČNÍ FOND	35
POLNÍ HOSPODÁŘSTVÍ	35
PRŮMYSL NA TĚŠÍNSKU	37
O horníku ožralci	41
DOPRAVNICTVÍ A POŠTOVNICTVÍ	41
ŠKOLSTVÍ	42
KONEC VLÁDY MARIE TEREZIE	43
DOBA CÍSAŘE JOSEFA II.	43
TĚŠÍNSKO ZA POSLEDNÍCH HABSBUKŮ	44
PRVNÍ BUDITELÉ TĚŠÍNSKA	44
HORALÉ A JEJICH SALAŠE	46
CESTA PETRA BEZRUČE S AL. ADAMUSEM PO TĚ- ŠÍNSKU ZA DOBY MARKÝZÉ GÉRA	47
NEJSMUTNĚJŠÍ CHVÍLE TĚŠÍNSKA	48

TUTO KNIHU PRO UČITELSKOU JEDNOTU
SLEZSKOOSTRAVSKOU VYTISKLA PRESSA
AKCIDENČNÍ A OBCHODNÍ TISKÁRNA
(MAJ. PETR PAVLÁN) VE SLEZSKÉ OSTRAVĚ
NÁVRH OBÁLKY A OBRÁZKY OD J. DOBEŠE

Biblioteka Śląska

C 012110

.III

Kemp 24

PRESSA • AKCIDENČNÍ
A OBCHODNÍ TISKÁRNA
VE SLEZSKÉ OSTRAVĚ